

SELKOKIELISEN VAMMAISPALVELUOPPAAN LAATIMINEN

Tuija Salovuori ja Katja Vilhunen

Opinnäytetyö, syksy 2010

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Diak Etelä, Järvenpää

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaali- ja kasvatustieteiden suuntautumis-
vaihtoehto

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Salovuori, Tuija & Vilhunen, Katja. Selkokiehisen vammaispalveluoppaan laatiminen. Diak Etelä, Järvenpää, syksy 2010, 84 s., 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaaialan koulutusohjelma, Sosiaali- ja kasvatusalan suuntautumisvaihtoehto, Sosionomi (AMK)

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia selkokielellä opas vammaispalveluista. Tarve selko-oppaalle syntyi helsinkiläisessä vammaispalveluasumisen yksikössä, johon opas tilattiin asukkaiden ja henkilökunnan avuksi. Opas antaa selkokielellä tietoa erilaisista palveluista ja tukitoimista, joita vammaisen henkilö voi hakea. Pääpaino on vammaispalvelulain mukaisissa palveluissa.

Selkokiehen ja vammaispalvelujen avulla edistetään yhdenvertaisuuden toteutumista yhteiskunnassa. Opinnäytetyötä varten perehdyimme vammaisuuteen ja vammaispalveluja koskevaan tietoon. Selkokiehen kirjoittamisesta ja selkokiehisestä vuorovaikutuksesta on olemassa omat ohjeistuksensa, joita sovelsimme käytäntöön. Prosessin kuvauksessa kerromme, miten näitä selkokirjoittamisen ohjeita hyödyntäen laadimme oppaan vammaispalveluista.

Opinnäytetyön kautta harjoittelimme selkokielellä kirjoittamista ja yleiskielisen informaation muokkaamista yksinkertaisempaan muotoon. Lisäksi opimme, miten selkokielellä voidaan tukea vuorovaikutusta ja osallisuutta. Selkokiehisestä viestinnästä on hyötyä työskennellessä erilaisten asiakasryhmien kanssa sosiaaialalla. Selkokiehelle ja selkokiehisen materiaalin tuottamiselle on yhteiskunnassamme laajemminkin tarvetta.

Avainsanat: selkokiehi, vammaisuus, vammaispalvelut, produktio

ABSTRACT

Salovuori, Tuija & Vilhunen, Katja. Producing the Plain Language Guide about the Services for Disabled People. 84 p. 1 appendix. Language: Finnish. Järvenpää, Autumn 2010.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of this thesis was to produce a plain language guide about the services that persons with a disability can apply for. The need for this guide came from a service accommodation for disabled people located in Helsinki. The guide was to give information both to the clients and staff members of that disability housing unit.

Plain language and the services for disabled people promote equality in society. We studied theoretical discussion about disability and social services. There are guidelines about how to write and communicate in plain language that we applied in practice. In the description of our working process we explain how we created the product by relying on these guidelines.

Through this thesis we practised writing in plain language and modifying information into a more simplified form. We also learned how we can support communication and participation with the use of plain language. The skill to use plain language is beneficial when working with different client groups in the social sector. There is a wider need for plain language and the production of plain language materials in our society.

Key words: plain language, disability, social services for disabled people, product

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TYÖELÄMÄYHTEYS	8
3 VAMMAISUUS	9
3.1 WHO:n luokitukset vammaisuudesta.....	9
3.2 Vammaisuuden sosiaalinen malli.....	10
3.3 Vammaisuuden muuttuvat määritelmät	11
3.4 Vammaisuuden esiintyvyys	12
3.5 Epäkohtia vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumisessa.....	13
4 YHDENVERTAISUUS JA OSALLISUUS VAMMAISPOLITIIKAN TAVOITTEENA	17
4.1 Vammaispoliittinen selonteko ja ohjelma.....	17
4.2 YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus	18
5 VAMMAISPALVELUT.....	20
5.1 Vammaispalveluja koskeva lainsäädäntö.....	20
5.2 Vammaispalvelulain uudistus 2009	22
6 SELKOKIELI	24
6.1 Selkokielen määritelmä.....	24
6.2 Selkokielen yhteiskunnallis-eettiset perusteet.....	25
6.3 Selkokielen kehityksen taustaa	26
6.4 Selkokielen kohderyhmät.....	28
6.5 Selkosovellukset.....	29
7 SELKOKIELEN KIRJOITTAMINEN	33
8 SELKOKIELI JA VUOROVAIKUTUS	36
8.1 Selkokielineen vuorovaikutus	36
8.2 Selkoryhmät	37
8.3 Selkoryhmän kokoontumisen malli.....	37

9	PROSESSIN KUVAUS SELKOKIELISEN VAMMAISPALVELUOPPAAN TEKEMISESTÄ	40
9.1	Aineiston kartoitus ja menetelmään perehtyminen	40
9.2	Oppaan tavoitteen ja kohdelukijan selkiinnyttäminen	41
9.3	Sisällön rajaus ja näkökulman valinta.....	44
9.4	Selkokirjoittamisen haasteet.....	45
9.5	Selko-oppaan taitto ja typografia	49
9.6	Asiatietojen tarkistaminen, itsearviointi ja palautteen saaminen	50
10	AMMATILLINEN KASVU JA SELKOKIELI TIETO-TAITONA	52
	LÄHTEET.....	54
	LIITE Selko-opas: vammaispalvelulain mukaiset palvelut	59

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme liittyy selkokieleen ja vammaispalveluihin. Teimme opinnäytetyönä selkokielisen oppaan vammaispalveluista erään helsinkiläisen vammaispalveluyksikön asukkaiden ja henkilökunnan käyttöön. Opas on työelämälähtöinen tilaustyö, jonka tavoitteena on auttaa palvelujärjestelmän hahmottamisessa sekä tukea itsenäistä tiedonsaantia. Opas kertoo lyhyesti siitä, minkälaisia kyseisen vammaispalveluyksikön tarvetta vastaavia palveluja on olemassa ja kuinka niitä voi hakea.

Selkokielen ohjeistuksia on kehitetty Suomessa 1980-luvulta lähtien. Viime vuosina on alettu kiinnittää selkokirjoittamisen lisäksi yhä enemmän huomiota myös selkokieliseen vuorovaikutukseen. Selkokielinen kirjoittaminen ja vuorovaikutus ovat ajankohtaisia asioita: viime vuosina on julkaistu erilaisia selkokielisiä esitteitä sekä selkokielen teoriaa käsitteleviä teoksia. Vammaistyössä oikeus kommunikointiin on tullut koko ajan tärkeämmäksi teemaksi. Jokaiselle on tärkeää sekä tulla itse ymmärretyksi että ymmärtää, mitä muut sanovat. Selkokielessä meitä kiinnostaa sen soveltuvuus hyvin monelle eri asiakasryhmälle ja selkokielisen viestinnän yleinen hyödyllisyys sosiaalialan työssä. Tiedon saanti itseä koskevista asioista on tärkeää, joten selkokielisen materiaalin tuottamiseen on tarvetta.

Vammaispalvelulaki uudistui vuonna 2009 ja sen myötä kunnille tuli uusia velvoitteita. Sekä selkokielen yleistyminen että vammaispalvelulain muutos tähtäävät vammaisten henkilöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden lisääntymiseen. Opinnäytetyönämme teimme tuotteen, jonka taustateoriaan liittyy merkittäviä ihmisoikeuksiin ja -arvoon liittyviä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Selkokielelle mukauttaminen edistää ihmisten tasavertaista oikeutta tietoon, palveluihin ja elämyksiin. Yhteiskunnallisista ratkaisuksista puolestaan riippuu se, miten vammaisuus määritellään ja mitä palveluita yhteiskunta vammaisille henkilöille tarjoaa.

Vammaisuudesta on olemassa erilaisia määritelmiä, joita esittelemme lyhyesti. Lisäksi selostamme, minkälaisia esteitä on vammaisten kansalaisten yhdenvertaisuuden toteutumisen tiellä Suomessa. Esittelemme vammaistyön kansallisia ja kansainvälisiä reunaehtoja: vammaispalvelulakia, vammaispoliittista selontekoa ja ohjelmaa sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimusta. Teoriaosuudessa kerromme selkokielen määritelmästä, yhteiskunnallisista perusteista, kehityksestä, käyttäjäryhmistä ja sovelluksista. Esittelemme myös selkokielen vuorovaikutuksen piirteitä ja selkoryhmän ohjaamisen mallin. Prosessin kuvauksessa kerromme oppaan tekemisen eri vaiheista, niihin liittyvistä haasteista ja kokemuksestamme kirjoittaa selkokielistä tekstiä. Arvioimme tekemämme tuotteen onnistumista itsearvioinnein ja saamamme palautteen mukaan. Teimme opinnäytetyön lisäksi opintoihimme kuuluvan selkokieleen liittyvän hankkeen, jonka kokemuksia hyödynnämme loppupohdinnassa.

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TYÖELÄMÄYHTEYS

Opinnäytetyömme aihe löytyi Diakin opinnäytetöiden välityksestä ja opinnäytetyömme pyrkii vastaamaan työelämälähtöiseen tarpeeseen. Tekemämme tuote eli vammaispalveluista kertova selkokielineen opas tilattiin Helsingissä sijaitsevan palveluasumista tarjoavan tahon käyttöön. Paikka tarjoaa ympärivuorokautista apua aikuisille henkilöille, jotka eivät vammaan liittyvien fyysisten ja psyykkisten rajoitteiden takia kykene asumaan kotona. Kävimme keskustelemassa oppaan tekemisestä kyseisessä paikassa ja pohdimme yhdessä sitä, minkälaisia palveluita ja etuuksia oppaassa olisi tarpeen selostaa. Tilaaja toivoi saavansa palveluasumisyksikön käyttöön selkokielineen tietopaketin, jossa olisi yhteen koottuna selostettu sellaisia palveluita ja etuuksia, joita vammaisen ihminen voi hakea tai josta olisi hänelle apua arjessa. Oppaan toivottiin olevan suuntaa-antava ja informatiivinen siten, etteivät oppaan tiedot vanhenisi pian ja että opas ohjaisi myös hakemaan tarkempia, ajantasaisia tietoja internetsivuilta.

Oppaan on tarkoitus olla niin selkeä, että asiakas ja omaiset voisivat hyödyntää sitä osin myös itsenäisesti. Opas toimisi myös henkilökunnan työvälineenä, koska etuusasiat ovat usein monimutkaisia. Sosiaali- ja terveydenhoitoalan henkilökuntaan kuuluu usein myös maahanmuuttajia, joten selkokieli on tässäkin mielessä tärkeä ja hyödyllinen. Esittelemme työelämäyhteyden anonymisti helsinkiläisenä palveluasumisen yksikkönä, jota varten oppaan ensisijaisesti teimme. Päädyimme tähän ratkaisuun, koska oppaan tilaaja antoi meille meitä kiinnostavan aiheen, jonka sitten voisimme toteuttaa itsenäisesti ja oman näkemyksemme mukaisesti. Halusimme kertoa vammaispalveluista mahdollisimman ymmärrettävästi siten, että opas voisi palvella erilaisia vammaispalvelun asiakkaita.

3 VAMMAISUUS

3.1 WHO:n luokitukset vammaisuudesta

Vakiintuneen aseman saavuttaneet luokitusjärjestelmät antavat virallisen vastauksen kysymyksiin siitä, kuka määritellään vammaiseksi ihmiseksi ja mitä vammaisuus on. Luokitusjärjestelmät muovaavat ymmärrystä niiden kohteena olevista ihmisistä ja vaikuttavat sekä luokiteltujen ihmisten minäkuvaan että muiden käsitykseen heistä. Seuraavaksi esiteltävät WHO:n luokitukset luotiin täydentämään Kansainvälistä tautiluokitusta (International Classification of Diseases, ICD). Näissä ICF- ja ICIDH-luokituksissa vammaisuuden käsite laajenee käsittelemään myös kyvyttömyyttä suoriutua tietyistä päivittäisen elämän tehtävistä eikä keskity vain fysiologiseen tai psykologiseen puutokseen, vajavuuteen tai häiriöön. (Miettinen 2010, 42–44.)

Maailman terveysjärjestö WHO:n vuonna 1980 laatima malli ICIDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps) vammaisuudesta on luonut pohjan nykyiselle vammaistyölle. Tässä mallissa sairauden, vian tai vamman seuraukset jaetaan kolmeen eri tasoon. Ensimmäisellä tasolla tapaturma tai sairaus voi aiheuttaa vaurion tai poikkeavuuden ihmisen elintoiminnoissa tai fyysisessä tai psyykkisessä rakenteessa. Toisella tasolla tämä vaurio voi aiheuttaa toiminnan vajavuutta, joka ilmenee kykenemättömyytenä osallistua normaaliin toimintaan. Varsinaisesta vammaisuudesta on kyse kolmannella tasolla, jossa tulee esiin vamman tuoma sosiaalinen haitta eli ne seuraukset, joita vauriosta todellisuudessa ihmiselle on. Esimerkiksi silmäsairaus saattaa aiheuttaa näköongelmia, joka puolestaan saattaa aiheuttaa merkittävää sosiaalista haittaa, kuten sosiaalisten kontaktien vähenemistä tai työpaikan menettämisen. Sosiaalinen haitta ei ole aina suorassa suhteessa vaurion vakavuuteen, sillä ympäristön ja yhteiskunnan olosuhteet vaikuttavat myös osaltaan henkilön pärjäämisen asteeseen. WHO:n mallin etuna on, että sosiaalisen haitan korostaminen tuo esiin yhteiskunnan ja ympäristön merkityksen vammaisuuden määrittelyssä. Tätä määritelmää on kuitenkin pidetty liian lääketieteellisenä ja yksilön omi-

naisuuksia korostavana, sillä siinä ei pyritä riittävästi analysoimaan ja muuttamaan ympäristön ominaisuuksia. (Repo 2006, 9–10.)

Vuonna 2001 WHO julkisti uudenlaisen toimintakykyä ja vammaisuutta koskevan luokituksen ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health), jossa on aikaisempaa tarkemmin jäsenneily sekä yksilön toimintakykyyn liittyviä tekijöitä ja ympäristötekijöitä. Toimintakyvyn katsotaan koostuvan kolmesta alueesta: 1) ihmisen kehosta, sen rakenteesta ja fysiologisista toiminnoista 2) mielekkästä tekemisestä (yksilötaso) ja osallistumisesta (yhteisötaso) 3) yhteiskunnasta, kulttuurista, tekniikasta ja elinympäristöstä, jotka vaikuttavat avun tarpeeseen ja itsenäiseen selviytymiseen. Mallin pohjalta on kehitetty kansainvälinen luokittelujärjestelmä, jonka avulla voidaan ilmaista, mihin toimintakyvyn alueeseen mitkään haittaavat ja edistävät tekijät liittyvät. Yksilötekijöihin kuuluu henkilön ikä, sukupuoli, koulutus, sosiaalinen tausta, elämäkokemukset, luonne ja psyykkiset voimavarat. Ympäristötekijöillä tarkoitetaan fyysisen elinympäristön ja palvelujärjestelmän lisäksi myös sosiaalista ympäristöä ja asennemaailmaa. Henkilön toimintamahdollisuuksia arvioidessa käytetään apuna käsitteitä suorituskyky ja kapasiteetti. Suorituskyky kertoo, mitä kyseinen henkilö tekee nykyisessä toimintaympäristössä. Kapasiteetti kertoo sen, mihin henkilö kykenisi sellaisessa ympäristössä, josta on poistettu toimintaa haittaavat rajoitteet. Ihmisen suorituskyvyn ja kapasiteetin vertailu tuo esiin asioita, joita muuttamalla toimintamahdollisuuksia voidaan parantaa. (Repo 2006, 10–11.)

3.2 Vammaisuuden sosiaalinen malli

Vammaisliike on kritisoinut WHO:n ICIDH-luokitusta ja luonut hallitsevalle lääketieteelliselle mallille vaihtoehtoisen tavan lähestyä vammaisuutta. WHO:n mallissa vammaisuuden ongelma sijoittuu yksilöön, jonka omaaman erityisen elimellisen vamman katsotaan rajoittavan hänen toimintakykyään. Tällöin vammaisen henkilö näyttäytyy epäkelpona, muista riippuvaisena ja tuen tarpeessa olevana. Helpotuksena vammaisuuden tilaan tarjotaan erilaisia parantavia ja kuntouttavia lääketieteellisiä interventioita. WHO:n uudemmassa ICF-luokituksessa ympäristön esteet on hieman paremmin huomioitu. (Miettinen 2010, 48–50.)

Vammaisliikkeen omaa lähestymistapaa kutsutaan vammaisuuden sosiaalisesti malliksi ja siinä on siirrytty lääketieteellisen kysymyksenasettelun keskeisyydestä kohti laajempaa diskurssia politiikasta ja kansalaisuudesta. Ongelmien ratkaisuksi ehdotetaan yhteiskunnan muuttamista yksilön muuttamisen sijaan. Mallin mukaan toimintarajoitteella tarkoitetaan rasiitetta tai rajoitetta, joka johtuu sosiaalisesta organisaatiosta, joka ei ota huomioon ihmisiä, joilla on fyysisiä vammoja ja joka siksi sulkee heidät ulos sosiaalisen elämän valtavirrasta. Toimintarajoitteet ovat siis sosiaalisesti tuotettuja ja ne ovat seurausta erilaisista valitsevista toimintatavoista, joilla yhteiskunta asettaa esteitä vammaisten ihmisten tielle. Ennakkoluulot, syrjintä, eriytetty koulutus, syrjäyttävät työn järjestämistavat ja rakennettuun ympäristöön sisältyvät esteet aiheuttavat vammaisille ihmisille toimintarajoitteita. Sosiaalinen malli hyväksyy lääketieteellisen vamman määritelmän (vammalla tarkoitetaan raajan puuttumista joko kokonaan tai osittain tai viallista raajaa, organismia tai mekanismi ruumiissa). Vammaisuuden sosiaalisessa mallissa vamma kuitenkin käsitetään yksilöiden erilaisuudesta johtuvaksi piirteeksi ja toimintarajoitteet puolestaan aiheutuvat yhteiskunnallisista järjestelyistä. (Miettinen 2010, 48–50.)

Sosiaalista mallia on kritisoitu liiallisesta sosiaalisen painottamisesta, jossa jätetään huomiotta yksilön omien ominaisuuksien ja toiminnan merkitys suhteessa hänen selviytymiseensä. Malli on nähty kuntoutumisen kannalta ongelmallisena, koska se ei ole kiinnostunut yksittäisistä vammoista, niistä kuntoutumisesta eikä vammaisuuteen liittyvistä fyysisistä ja psyykkisistä tekijöistä. Erilaisissa vammaispoliittisissa ohjelmissa on usein lähtökohtana vammaisuuden sosiaalinen malli. (Repo 2006, 12.)

3.3 Vammaisuuden muuttuvat määritelmät

Vammaisuus on käsitteenä vakiintunut yleiseen käyttöön vasta 1970-luvulla. Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1975 hyväksymässä Vammaisten oikeuksien yleisjulistuksessa vammaiseksi määriteltiin henkilö, joka fyysisten tai henkisten ominaisuuksiensa synnynnäisen tai muun puutteellisuuden vuoksi on täysin tai osittain kykenemätön omatoi-

misesti huolehtimaan normaaliin yksilölliseen ja/tai sosiaaliseen elämään liittyvistä asioista. Vammaisuutta on selitetty erilaisista näkökulmista käsin keskittyen joko yksilöön, yhteiskuntaan tai yksilön ja yhteiskunnan väliseen vuorovaikutukseen. Edelleen on vallalla erilaisia näkökulmia vammaisuuteen, mutta siirtymä on kulkenut yksilömallista kohti yhteiskuntamallia sekä yksilön ja yhteiskunnan suhdetta esille tuovaa tulkintaa vammaisuudesta. (Linnakangas, Suikkanen, Savtschenko, Victor & Virta 2006, 13, 17.)

Vammaisuuden määrittelyyn, vammaisten ihmisten asemaan yhteiskunnassa ja vammaispolitiikkaan vaikuttaa siis vahvasti se, minkälaisen ihmiskuvan ja yhteiskuntakäsityksen kautta vammaisuutta tarkastellaan. Nykyään näkökulma vammaisuuteen perustuu siihen, että ensisijaisesti vammaiset henkilöt ovat tavallisia ihmisiä muiden joukossa ja heidän vammansa on vasta toissijainen ominaisuus. Kansainväliset vammaisia henkilöitä koskevat sopimukset ja lait perustuvat tähän yhdenvertaisuutta ja ihmisoikeuksia korostavaan ajatukseen. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi koostuu samanlaisista tekijöistä kuin muidenkin yhteiskunnan jäsenten. Vammaistutkimuksessa on siis rinnakkain monenlaisia tulkintamalleja ja vähitellen saatetaan lähestyä kokonaisvaltaisempaa vammaisuuden moniulotteista mallia, jossa emotionaalinen, ruumiillinen ja yhteiskunnallinen ulottuvuus saadaan mukaan selitysmalliin. (Haarni 2006, 9–12.) Vammaisuudessa on kyse vuorovaikutteisesta ilmiöstä, jossa määrittyvät sekä vammaisen että vammaton ruumis ja mieli. Vammaisuuden ymmärtämiseksi tarvitaan sekä vammattomien että vammaisten henkilöiden tekemää tutkimusta ja kokemusta. (Vehmas 2005, 140.)

3.4 Vammaisuuden esiintyvyys

Vammaisuuden esiintyvyydestä ei ole tarkkaa tilastotietoa. Arvioissa käytetään edelleen 1980-luvulla esitettyjä lukuja, joiden mukaan vammaisuutta suppeasti käsitettynä esiintyisi noin viidellä prosentilla ja laajemmin käsitettynä noin kymmenellä prosentilla, vaikeavammaisuutta puolestaan noin yhdellä prosentilla väestöstä. 1990-luvun alussa arvioitiin noin 250 000:lla suomalaisella olevan jokin merkittävää haittaa aiheuttava vamma tai toimintavaje. Näkövammaisia henkilöitä arvioidaan olevan noin 80 000 eli noin 1,5 prosenttia väes-

töstä. Kuuroja ja kuurosokeita puolestaan arvioidaan olevan alle 9000. Nykyisin kehitysvammaisia arvioidaan olevan noin 50 000, joista kaikilla ei ole diagnoosia. Järjestöjen arvioiden mukaan esimerkiksi nivelreumaa sairastavia on noin 35 000 ja selkäydinvamman saaneita noin 30 000. (Haarni 2006, 12–15.) Kelan maksamia vammaisetuuksia (lapsen vammaistuki, aikuisen vammaistuki, eläkkeensaajan hoitotuki ja ruokavaliokorvaus) sai vuoden 2009 lopussa 268 500 henkilöä, mikä on 5 prosenttia väestöstä (Kelan vammaisetuustilasto 2009).

Arviot vammaisten henkilöiden määrästä riippuvat vahvasti käytetyistä vammaisuuden määritelmistä: mitä lähempänä lääketieteellistä mallia määritelmä on, sitä pienempi on vammaisiksi luokiteltujen osuus. Esiintyvyys sinänsä ei kerro riittävästi vammaisuudesta, sillä vammatyypistä riippumatta vammaiset henkilöt ovat heterogeeninen ryhmä. Vammaisuutta on tarpeen tarkastella elämänkulkunäkökulmasta, sillä vammaisuus merkitsee eri asioita eri elämänvaiheissa. Eri elämäntilanteisiin liittyvät riskit ja syrjäytyminen saattavat kasautua, jos vamma esimerkiksi vaikuttaa koulutukseen ja siten henkilön myöhempään työmarkkina-asemaan. Vammaisten henkilöiden kohtaamat esteet ja ongelmat kohdistuvat epäsuorasti myös heidän läheistensä elämään ja onkin arvioitu, että vammaisuus koskettaa suoraan tai epäsuorasti noin neljännestä maailman väestöstä. (Haarni 2006, 15.)

3.5 Epäkohtia vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumisessa

Ensimmäisen vammaispoliittisen selonteon tausta-aineistoksi laaditun Haarnin (2006) katsauksen mukaan tieto vammaisten henkilöiden olosuhteista ja asemasta Suomessa on pirstaleista. Hallinnollisen tarpeen vuoksi vammaisuuteen liittyvässä tutkimuksessa on tarjolla tietoa enemmän selvitystyyppistä tietoa vammaisten palveluista kuin tieteellistä tutkimusta vammaisten elinoloista. Katsauksen mukaan vammaiset kansalaiset eivät useinkaan ole yhdenvertaisessa asemassa muiden kansalaisten kanssa. Vammaisten ihmisoikeudet eivät toteudu samalla lailla kuin ei-vammaisten ihmisoikeudet. Edistystä yhteiskunnan esteettömyydessä on tapahtunut, mutta kaikilla elämänalueilla ja kaikkien vammaisten henkilöiden kohdalla yhdenvertaisuus ei toteudu riittävästi. Katsauksessa todetaan muun muassa, että

vammaisten henkilöiden riski jäädä matalammin koulutetuksi on suuri, työllistyminen on heikkoa ja osa vammaisista elää köyhydessä niukan toimeentulon varassa. Vammaisten henkilöiden olosuhteet eivät muutenkaan kaikilta osin muistuta ei-vammaisten ihmisten elämäntilannetta ja laatua. Asiantuntijoiden ja vammaisjärjestöjen mukaan vammaisten henkilöiden osallistumisen mahdollisuudet kulttuurin, vapaa-ajan ja uskonnon toimintamuodoissa ovat edelleen rajallisia. Itsensä toteuttamisen, osallistumisen, henkisten tarpeiden ja luovuuden merkitystä ei aina ymmärretä vammaisten ja pitkäaikaissairaiden henkilöiden eikä vanhusten kohdalla silloinkaan, kun elämän haasteet liittyvät yksinäisyyteen tai elämän mielekkyyden puuttumiseen. (Haarni 2006, 5–48.)

Vammaispalvelulain mukaiset palvelutalot ja tuettu asuminen ovat mahdollistaneet aiempaa monipuolisemman asumisen vaihtoehtoja, mutta asumispalveluja ei ole tarpeeseen nähden aina riittävästi. Liikkumisesteettömyyden vaatimukset otetaan nykyisin uudisrakentamisessa melko hyvin huomioon, sen sijaan näkövammaisten tarpeita ei aina huomioida riittävästi suunnittelussa. Apuvälinepalvelut ovat kokonaisuudessaan kehittyneet, mutta resursseja tarvittaisiin lisää. Lainsäädäntö ei takaa subjektiivista oikeutta apuvälineisiin eikä tue apuvälineitä tarvitsevien yhdenmukaista kohtelua. Apuvälineitä ei aina saa määrärahojen vähäisyyden vuoksi ja kunnilla on vaihtelevia kriteereitä apuvälineiden myöntämiseen. Teknologian vammaisille tarjoamia mahdollisuuksia ei toistaiseksi hyödynnetä riittävästi. Kuljetuspalveluissa on eriarvoisuutta eikä henkilökohtaisen avustajan palveluita ole resursoitu riittävästi. Vammaispalvelulain soveltamiskäytännöt vaihtelevat ja tämän vuoksi vammaiset henkilöt ovat asuinpaikkakunnasta riippuen eriarvoisessa asemassa. Resurssien niukkuus ja alueellinen eriarvoisuus aiheuttavat siten vammaisten henkilöiden oikeusturvan ja asiakkaan aseman kannalta kohtuuttomia tilanteita. (Haarni 2006, 5, 33, 40, 49–50.)

Kommunikaatioon liittyvien palveluiden ja apuvälineiden saannissa on eriarvoisuutta. Eri vammaryhmille sopivaksi muokattua materiaalia ei ole kovin paljon tarjolla, joten tiedonsaanti on usein rajallista. Kommunikaation olennainen ulottuvuus on tiedon saavutettavuus, sillä vasta ympäristön ja tapahtumien ymmärtäminen mahdollistavat toimimisen ja osallistumisen erilaisissa ympäristöissä sekä tarpeellisten palveluiden hankkimisen. Monien vammaisryhmien tiedonsaantimahdollisuudet ovat selvästi huonompia suhteessa ei-

vammaisiin. Ei-vammaisille tarjolla olevaan informaatioon ja ajankohtaistietoon verrattuna viittomakielisiä, selkokielisiä, bliss-kielisiä, pistekirjoituksella tarjottuja, hidasäänitteisiä tai mustavalkoisia isokirjoitettuja tiedotteita on tarjolla vain rajoitetusti. Vammaispalvelulain mukaan tulkkipalvelut ovat subjektiivinen oikeus, mutta tulkkipalveluiden saatavuus vaihtelee sekä ajallisesti että alueellisesti. Tulkkipalveluissa tehdään lainvastaisia päätöksiä kunnissa: tulkkipalvelua on myönnetty alle vähimmäismäärä tai muulla tavoin rajatusti. Tulkkeja, tulkkauksia ja viestintäteknologiaa on tarjolla puutteellisesti. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eriarvoiseen asemaan vammaisuuden perusteella, mutta edellä mainittujen esimerkkien valossa vammaispalvelulain soveltamiseen liittyy selvää alueellista eriarvoisuutta. (Haarni 2006, 32–33, 43.)

Esteettömyys tarkoittaa kokonaisvaltaista erilaisten käyttäjien näkökulmien huomioimista yhteiskunnan eri osa-alueilla. Eri tavoin vammaisille henkilöille tuottaa hankaluuksia tai ylitsempääsemättömiä esteitä selviytyä erilaisten oletetulle keskivertoihmiselle suunniteltujen elinympäristöjen, tuotteiden, teknologisten ratkaisujen sekä tiedonvälityksen kanssa. Väestön ikääntyessä esteettömyyteen panostaminen ja Design for All -periaatteiden soveltaminen ei ole vain vammaispolitiikkaa, vaan yleisesti hyvää, ihmisten tarpeet huomioivaa suunnittelua. Käytännössä saavutettavan ja yhdenvertaisen yhteiskunnan rakentamisessa tarvitaan sekä kaikille sopivaa suunnittelua (valtavirtaistamista) että vammaisille henkilöille suunnattuja erityispalveluita. Myönteistä kehitystä on tapahtunut liikennevälineiden ja julkisten palveluiden esteettömyyden suhteen. Keskeinen esteettömyyden ulottuvuus liittyy vammaisuuteen liittyviin suhtautumistapoihin ja asenteisiin. Terveystieteiden ammattilaistenkin näkökulmasta vammaisten henkilöiden elämä voi toisinaan ensisijaisesti näyttää koostuvan yksinkertaisten arjen rutiinien suorittamisesta kotona. Tällöin neutraaliksi mielletty ammatillinen viitekehys voi tuottaa huomaamatta syrjivää suhtautumista ja siten myös syrjiviä toimintakäytäntöjä, jos näkökulma on ensisijaisesti vammakeskeinen ja lähinnä fysiologiseen hengissä pitämiseen tähtäävä. (Haarni 2006, 30–32, 48.)

Kokonaiskuvan saaminen vammaisten henkilöiden asemasta, elinoloista ja hyvinvoinnista on Haarnin (2006) mukaan hankalaa olemassa olevan tiedon hajanaisuuden ja puutteellisuuden vuoksi. Tutkimusta on tehty enemmän järjestelmä- kuin käyttäjä-, asiakas- tai koki-

janäkökulmasta. Valtaosa vammaisia koskevasta tiedosta esitetään sukupuolineutraalisti, vaikka vammaisten naisten ja miesten asemassa on kansainvälisen tutkimuksen mukaan selviä eroja muun muassa vammaisten naisten kokeman väkivallan moninaisuuden johdosta. Tutkimusta tarvittaisiin myös vammaisten aseman muutosten seuraamiseen siitä, miten ympäristön muuttaminen esteettömämmäksi vaikuttaa vammaisten henkilöiden erityispalveluiden tarpeeseen sekä heidän elinoloihinsa ja hyvinvointiinsa. Vammaisia henkilöitä koskevan tiedon pirstaleisuus ja puutteellisuus osoittaa vammaistutkimuksen marginaalisuuden myös tutkimuksen piirissä. Tarvittaisiin monitieteinen vammaistutkimuksen tutkimusohjelma vammaistutkimuksen aseman vahvistamiseksi ja vammaisten olosuhteiden perusteellisemmän tutkimuksen takaamiseksi. Vammaispolitiikan suunnittelusta puuttuu järjestöjen mukaan vammaisedustus. Vammaispolitiikan ja vammaisille henkilöille tarkoitettujen palvelujen suunnitteluun on hyödyllistä ottaa mukaan vammaisjärjestöt ja kuunnella vammaisia henkilöitä itseään asiantuntijoina, jotta saadaan luotua toimivampi palvelujärjestelmä. (Haarni 2006, 27, 52–53.)

4 YHDENVERTAISUUS JA OSALLISUUS VAMMAISPOLITIIKAN TAVOITTEENA

4.1 Vammaispoliittinen selonteko ja ohjelma

Valtionhallinto toimii vammaispoliittisena suunnannäyttäjänä paikallisviranomaisille ja yksityissektorille. Hallitus vahvisti Suomen ensimmäisen vammaispoliittisen selonteon linjaukset ja antoi eduskunnalle selonteon vammaispolitiikasta toukokuussa 2006. Selonteon tavoitteena on, että eduskunta nostaa vammaispoliittiset kysymykset keskusteluun, linjaa vammaispolitiikan kehittämistarpeita ja parantaa vammaisten henkilöiden asemaa. Hallituksen selonteossa on linjattu vammaispoliittiset tavoitteet ja kehittämistoimenpiteet niiden saavuttamiseksi. Hallituksen selonteon pohjana on viisi erillistä selvitystä sekä yhteistyö eri ministeriöiden, Stakesin ja valtakunnallisen vammaisneuvoston kanssa. (STM 2006.)

Viime vuosien aikana valtio, kunnat, yksityiset palveluntuottajat ja kansalaisjärjestöt ovat kehittäneet suomalaista vammaispolitiikkaa voimakkaasti. Keskeisiä periaatteita vammaispoliittisessa selonteossa ovat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ja oikeus osallisuuteen, tarvittaviin palveluihin ja tukitoimiin. Perustuslailla ja kansainvälisin sopimuksin pyritään turvaamaan yhdenvertaisuutta. Esimerkiksi YK:n vuonna 2007 allekirjoitettu yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista sisältää ihmisarvonäkökulman ja syrjinnän kieltämisen, vahvistaa ja täydentää voimassa olevia kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja jo voimassa olevien oikeuksien toteutumista. Vammaispoliittisen ohjelman rakentaminen sisältyy hallitusohjelmaan 2007–2011. Ohjelman kansainvälisiä lähtökohtia ovat YK:n yleissopimus, Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma 2006–2015 ja EU:n laajennettu yhdenvertaisuusdirektiivi. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 363.)

Vammaispoliittinen ohjelma tulee edistämään vammaispolitiikan strategista kehittämistä sekä tarjoamaan ohjausvälineen vammaispolitiikan toteuttamiselle. Ohjelma lisää myös mahdollisuuksia YK:n yleissopimuksen käytännön toteutumiselle. Vammaispolitiikan tavoitteena on edistää vammaisten ihmisten itsenäistä elämää, tasavertaisia mahdollisuuksia ja osallistumista yhteiskuntaan. Painopiste on siirtymässä palvelu- ja kuntoutuskeskeisestä

vammaispolitiikasta vammaisten henkilöiden osallistumisen esteiden poistamiseen, asiakkaiden tarpeiden huomioimiseen, itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen ja omatoimisuuden vahvistamiseen. Mahdollisuuksia vammaisten ihmisten täysivaltaistumiseen ja osallistumiseen voidaan lisätä asuin- ja elinympäristön, liikenteen, kommunikoinnin ja tiedonvälityksen esteettömyydellä. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 363–364.)

Suomen hallituksen vammaispoliittiseen ohjelma on laadittu vammaisten henkilöiden oikeudenmukaisen aseman turvaamiseksi. Päämääränä on yhteiskunta, joka soveltuu myös vammaisille ihmisille. Ohjelmaa on valmisteltu eri hallinnonalojen ja asiantuntijatahojen yhteistyönä. (VANE i.a.) Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle - Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015 julkaistiin 26.8.2010. Ohjelmassa on linjattu lähivuosien konkreettiset vammaispoliittiset toiminnot. Siinä linjataan sellaisia yhteiskunnallisia kehityskulkuja, joilla tavoitellaan kestävä ja vastuullista vammaispolitiikkaa. Ohjelman toimenpiteinä kaikkia politiikan lohkoja kehitetään vammaisten ihmisten oikeuksien, vapauksien ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien näkökulmasta. Ohjelma on jaettu 14 sisältöalueeseen, jossa on yhteensä 122 konkreettista toimenpidettä, joilla lisätään vammaisten ihmisten osallisuutta, torjutaan köyhyyttä sekä lisätään koko yhteiskunnan esteettömyyttä. Ohjelma viitoittaa vammaispolitiikan suunnan tuleville vuosille ja ohjaa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifiointia Suomessa. Osa toimenpiteistä edellyttää lainsäädännön muutoksia ja toimeenpanon ohjausta. Tarvitaan myös koulutusta, tiedotusta, laaja-alaista kehittämistyötä, rahoituksen ja rakenteiden kehittämistä ja käsitteiden ajantasaistamista sekä vammaispolitiikan toteuttamisen ja seurannan tukena olevan tietopohjan vahvistamista. Tulevaisuuden tavoitteena on kestävä vammaispolitiikka, joka antaa tilaa yhteiskunnan monimuotoisuudelle, torjuu syrjintää ja vahvistaa yhteiskunnan esteettömyyttä ja saavutettavuutta. (VAMPO 2010, 3–5.)

4.2 YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja sen lisäpöytäkirja tulivat voimaan 3.5.2008. Vammaissopimus edustaa uudenlaista suhtautumista vammaisuuteen,

sillä se nostaa vammaiset hyväntekeväisyyden ja sosiaalipalvelujen kohteesta aktiivisiksi yhteiskunnan jäseniksi, joilla on samat oikeudet kuin kaikilla muilla kansalaisilla. Sopimus kattaa vammaisten ihmisoikeudet ja perusvapaudet lähes kaikilla elämänaloilla, kuten oikeuslaitoksessa, liikenteessä, koulutuksessa, työelämässä, tietotekniikassa ja sosiaali- ja terveyspolitiikoissa. Myös EU haluaa varmistaa, että Euroopan suurimmalla vähemmistöllä on samat oikeudet ja mahdollisuudet kuin kaikilla muilla ja valmistelee liittymistä vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan YK:n yleissopimukseen. Kymmenesosalla eli viidellä-kymmenellä miljoonalla eurooppalaisella on jonkinasteinen vamma. YK:n vammaissopimus peräänkuuluttaa EU:n oman vammaisstrategian keskeisiä elementtejä eli syrjinnän torjuntaa, yhtäläisiä mahdollisuuksia ja aktiivista osallistumista. EU-maiden neuvosto päätti marraskuussa 2009 vammaissopimuksen vahvistamisesta. Kyse on ensimmäisestä kansainvälisestä ihmisoikeussopimuksesta, johon EU on päättänyt liittyä. Sopimus sitoo unionia kuitenkin vasta sen jälkeen, kun kaikki EU-maat ovat allekirjoittaneet ja vahvistaneet sen. Euroopan parlamentti on kehottanut kaikkia jäsenmaita kiirehtimään ratifiointiprosessia. (Euroopan parlamentti 2010.)

Vammaisten henkilöiden kotikunnan ja asuinpaikan vaihtoa rajoittavat säännökset ovat olleet yksi merkittävin este, miksi YK:n vammaissopimusta ei ole voitu ratifioida Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriössä on valmisteltu lakiesitystä kotikuntalain muuttamiseksi, mutta Vammaisten Ihmisoikeuskeskus VIKE:n mukaan kotikuntalain muutosesityksessä ei ole otettu lainkaan huomioon vammaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista YK:n vammaissopimuksen asettamien velvoitteiden näkökulmasta. Kyseisen lakiesityksen suurin puute on ollut se, että hallituksen esitysluonnoksessa ei ole missään kohdin edes viitattu Suomen allekirjoittamaan ja hyväksymään YK:n vammaissopimukseen. Vammaisten osallisuuden ja asiantuntijuuden tulisi näkyä yleissopimuksen mukaan kaikessa toiminnassa, jossa valmistellaan, neuvotellaan, seurataan tai päätetään vammaisia koskevista asioista. Lakiesityksen valmistelussa vammaisjärjestöjä ei ole virallisesti osallistettu toimintaan lainkaan. Jos ehdotettu kotikuntalakiuudistus hyväksyttäisiin esitetystä muodostaan, estäisi se käytännössä edelleen YK:n vammaissopimuksen ratifioinnin. Tämä olisi VIKE:n mukaan kiusallista Suomelle, joka puheissaan kulkee ihmisoikeuksien edelläkävijänä. (VIKE 2010.)

5 VAMMAISPALVELUT

5.1 Vammaispalveluja koskeva lainsäädäntö

Vammaisten henkilöiden tarvitsemat sosiaalipalvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain mukaisesti osana yleistä palvelujärjestelmää. Sosiaalihuoltolain mukaan kunnan on huolehdittava muun muassa sosiaalityön, kotipalvelujen, asumispalvelujen, laitoshuollon, perhehoidon, vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevan toiminnan ja työtoiminnan järjestämisestä. Jos vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja sopivia palveluja sosiaalihuoltolain tai muun lain perusteella, hänen tarvitsemansa palvelut järjestetään vammaispalvelulain ja sitä täydentävän vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun asetuksen mukaisesti. (Kuosma 2009, 25.)

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (jäljempänä vammaispalvelulaki) syrjäytti vuonna 1946 säädetyn ja 1962 uudistetun invalidihuoltolain. Vuodesta 1988 alkaen portaittain voimaan tullessa vammaispalvelulaissa näkökulma oli laajentunut vammaisista myös ympäröivään yhteiskuntaan ja sen asettamiin rajoituksiin. (Repo & Talvela 2006, 368.) Vammaispalvelulain mukaan vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla on vamman tai sairauden johdosta pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. Lain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987.)

Lain sisältämiä palveluja haetaan sosiaalitoimesta. Kuntoutusohjaus, sopeutumisvalmennus, päivittäisissä toiminnoissa tarvittavat apuvälineet, koneet ja laitteet ja ylimääräiset vaatekustannukset ovat kaikille vammaisille järjestettäviä yleisiä palveluita ja tukitoimia, jotka kunta järjestää määrärahojen puitteissa. Laissa säädettiin, että kunnilla on ehdoton velvollisuus (asiakkaan subjektiivinen oikeus) saada tiettyjä palveluita ja tukitoimia. Kuljetuspalvelut, palveluasuminen, henkilökohtainen avustaja ja asunnon muutostyöt ja asuntoon kuulu-

vat välineet ja laitteet ovat määrärahoista riippumatta järjestettäviä palveluita ja tukitoimia, joihin vaikeavammaisella on subjektiivinen oikeus. Lakiin liittyvässä asetuksessa määritellään, mitä vaikeavammaisuudella tarkoitetaan niiden palveluiden ja tukitoimien osalta, jotka kuuluvat ehdottoman järjestämisvelvollisuuden piiriin. Erityisen haitan määrittelyssä on lääketieteellisen haitan lisäksi otettava huomioon elinympäristö ja olosuhteet, sillä mitään sairaus tai vammaluetteloa tai mainintaa invaliditeetin asteesta ei ole olemassa. Päinvastaisista tavoitteista huolimatta monessa kunnassa on ollut ongelmia velvoitteiden täyttämisesä ja vammaisuuden määritelmä on myös tuottanut tulkintaongelmia ja toisinaan myös eriarvoisuutta vammaisten välillä. (Repo & Talvela 2006, 368, 347, subjektiivisten oikeuksien listaa päivitetty vuoden 2009 lain muutoksen mukaiseksi.)

Kuntoutusohjauksen tarkoituksena on neuvoa vammaista henkilöä ja hänen läheisiään löytämään tarkoituksenmukaisia ratkaisuja eri elämäntilanteisiin ja välittää tietoa yhteiskunnan palveluista. Sopeutumisvalmennuksen tavoitteena on vammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä sosiaalisen toimintakyvyn edistäminen, ensisijaisesti pyritään helpottamaan vammasta aiheutuvia henkisiä paineita ja selvittämään käytännön ongelmia. Päivittäisiin toimiin tarvittavien välineiden, laitteiden ja koneiden korvaus on puolet laitteen hankinnasta aiheutuvista todellisista kustannuksista. Kyseessä on yleensä liikkumista, viestintää tai kotitöiden tekemistä helpottavista laitteista. Ylimääräiset vaatekustannukset voidaan korvata, jos henkilö ei voi vammasta tai sairaudesta johtuen käyttää valmiita vaatteita tai kenkiä tai jos hänen vaatteensa kuluvat tavallista nopeammin. Kunta on velvollinen korvaamaan ainoastaan tavanomaisen vaatetuksen ja erityisvaatetuksen välisen erotuksen. Myös erityisravinnon ja tavanomaisen ruoan välinen normaalia huomattavasti suurempi kustannus voidaan korvata henkilölle, jolle erityisravinnon tai -valmisteiden käyttäminen on ehdottoman välttämätöntä. (Repo & Talvela 2006, 369–373.)

Kuljetuspalvelut ovat määrällisesti ylivoimaisesti suurin kuntien ehdottoman järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvista vammaispalveluista. Henkilö, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei vammansa tai sairautensa vuoksi voi käyttää joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttomia vaikeuksia, katsotaan kuljetuspalvelujen ja niihin tarvittaessa liittyvien saattajapalvelujen järjestämisen suhteen vaikeavammaiseksi. Määritelmän mukaan

vaikeasti liikuntarajoitteisten lisäksi kuljetuspalveluita voivat saada myös esimerkiksi vaikeasta paniikkihäiriöstä kärsivät ja kehitysvammaiset. Laki velvoittaa järjestämään kaikki työn tai opiskelun vuoksi välttämättömät matkat ja niiden lisäksi vähintään 18 yhdensuuntaista asiointi- tai virkistysmatkaa kuukaudessa. Tulkkipalveluilla tarkoitetaan paitsi viittomakielellä myös muilla kommunikaatiomenetelmillä järjestettävää tulkkausta. Tulkkaukspalveluja on järjestettävä ainakin asetuksessa mainittu minimimäärä vammaryhmää kohden, lisäksi kaikki opiskeluun liittyvät välttämättömät tulkkipalvelut tulee korvata kokonaan. Palveluasumisen järjestämisen edellytyksenä on, että hakija tarvitsee vammansa tai sairautensa vuoksi toisen henkilön apua jatkuvasti, vuorokauden eri aikoina tai muuten erityisen runsaasti olematta kuitenkaan laitoshuollon tarpeessa. Asunnon muutostyöt ja asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet on ehdottomasti korvattava niille vaikeavammaisille, joilla on vamman tai sairauden vuoksi vakituksessa asunnossa vaikeuksia liikkumisessa ja oma-toimisessa suoriutumisessa. Tyypillisiä muutostöitä ovat ovien leventäminen, luiskien rakentaminen ja pesutilojen remontoiminen pyörätuolia käyttävälle sopivaksi. Korvattavia asuntoon kuuluvia välineitä ja laitteita ovat kiinteästi asennettavat laitteet, kuten nosto- ja hälytyslaitteet. (Repo & Talvela 2006, 372–373.)

5.2 Vammaispalvelulain uudistus 2009

Vammaiset ja heidän edustamansa järjestöt ovat jo pitkään vaatineet, että henkilökohtaisen avustajan palkkaamisen tukeminen kuuluisi kunnan ehdottoman järjestämisvastuun piiriin (Repo & Talvela 2006, 369). Vammaispalvelulain uudistuksen 1.9.2009 myötä henkilökohtaisesta avusta tuli subjektiivinen oikeus vaikeavammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat pitkäaikaisen etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseen. Henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttää, että avun tarvitsija pystyy itse määrittelemään avun sisällön ja toteutustavan. Avuntarve ei saa johtua pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja rajoitteista. Hoidon, hoidon ja valvonnan tarpeisiin vastaaminen on järjestettävä muilla palveluilla kuin henkilökohtaisella avulla. Henkilökohtaista apua on järjestettävä päivittäisiä toimia sekä

työtä ja opiskelua varten niin paljon kuin vammaisen ihminen välttämättä tarvitsee. (STM 2009.)

Lisäksi lain muutos velvoittaa kuntia aloittamaan vammaisen henkilön palvelutarpeen selvittämisen viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä yhteydenotosta. Palvelusuunnitelma on laadittava viivytyksettä ja palveluja koskevat päätökset on tehtävä viimeistään kolmen kuukauden kuluessa. Vammaispalvelulain muutos on osa laajempaa uudistusta, jossa vaiheittain yhdistetään vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki. (STM 2009.) Vammaispalvelulain säätäminen ensisijaiseksi suhteessa kehitysvammalakiin tukee kehitysvammahuollossa käynnissä olevaa rakennemuutosta. Rakennemuutoksen myötä laitoksista muuttuu pitkäaikaisasukkaita yksilöllisempään asumiseen ja laitoserakenteen vähitellen puretaan. Rakennemuutos, perus- ja ihmisoikeuksia korostava lainsäädäntö ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus edellyttävät yksilöllisyyden ja valinnanvapauden lisäämistä myös kehitysvammaisten palveluihin. (Räty 2010, 42.) Kunnan vammaispalvelulain mukainen tulkkipalvelujen järjestämisvelvollisuus päättyi elokuussa 2010. Syyskuun 2010 alusta alkaen vammaisten henkilöiden tulkkauksen järjestämis- ja rahoitusvastuu siirtyy kunnilta Kansaneläkelaitokselle. Kela järjestää tulkkauksen pääsääntöisesti hankkimalla palvelun tulkkauksen tuottajilta. (STM 2010.)

6 SELKOKIELI

6.1 Selkokielen määritelmä

Selkokeskuksen määritelmän mukaan selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea ja/tai ymmärtää yleiskieltä. (Selkokeskus i.a.; Virtanen 2009, 16–17.) Valtaväestö ymmärtää yleiskieltä, joka on muodoltaan kirjakielen normien mukaista, virkerakenteeltaan yksinkertaista ja sanastoltaan yleisesti tunnettua. Määritelmänsä mukaisesti selkokielen tarkoitus ei ole siis korvata yleiskieltä, vaan tukea niiden ihmisten tiedonsaantia, joille selkeä yleiskielikin on liian vaikeaa. Selkokielisen materiaalin tulee olla yleiskielistä versiota selvästi helpommin ymmärrettävää. (Virtanen 2009, 11, 16–17.)

Selkokieli on siis käytännön tarpeista lähtevä nimitys esitystyylille, joka on tarkoitettu tietuille kohderyhmille ja tiettyihin tarkoituksiin (Sainio 2000, 45). Selkokieli -käsitettä ei voi suoraan yleistää, sillä tekstin luettavuus ja ymmärrettävyys riippuu paljolti lukijan kyvyistä ja kokemuksesta. Tämän vuoksi ei ole mahdollista kirjoittaa tekstiä, joka soveltuu kaikille henkilöille, joilla on rajoittuneet lukemis- ja ymmärtämisvalmiudet. Selkokielistä materiaalia voidaan kuitenkin luonnehtia yleisten piirteiden avulla. (ILSMH European Association 1998.)

Vuosien varrella selkokielestä esitetty erilaisia ohjeita, sillä selkokielen käsitteen käyttäminen on edellyttänyt operationaalista määritelmää, jolla on samalla rajattu kielenkäytön tavoitteita, kohderyhmiä ja viestinnän mahdollisuuksia. Selkokielen määritelmä on muotoutunut eri kirjoittajien ja tutkijoiden teksteissä. Aiemmin selkokieltä luonnehdittiin väljemmin sellaiseksi kielimuodoksi, joka on helposti ymmärrettävää. Nykyisessä määritelmässä on lähtökohtana selkokielen suhde yleiskieleen. Lisäksi on tärkeää, että määritelmässä mainitaan sekä luettavuus että ymmärrettävyys, jolloin huomio kiinnittyy myös tekstin asettelun ja visuaalisiin piirteisiin. Määritelmä kiinnittää huomiota kirjoitusprosessiin sekä vuo-

rovaikutuksellisuuteen, sillä mukauttamisella pyritään suuntaamaan teksti tietynlaisille lukijoille. (Kulkki-Nieminen 2010, 27–29.)

6.2 Selkokielen yhteiskunnallis-eettiset perusteet

Eniten selkokielen oikeutusta on perusteltu tasa-arvolla. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksytyä perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. YK:n alaisen kirjastojärjestö IFLA:n (International Federation of Library Association and Institutions) julkaisemassa selkokielen kirjoitusohjeistossa tarvetta selkomateriaalien tuottamiseen perustellaan demokraattisella oikeudella kulttuuriin, kirjallisuuteen ja tiedonsaantiin. Monet ihmiset, joilla on jokin vamma tai rajoittunut luku- ja kirjoitustaito tarvitsevat selkomateriaaleja, jotta nämä oikeudet toteutuisivat. 2000-luvun alusta lähtien selkokielen tarvetta on perusteltu myös saavutettavuus-käsitteen kautta. Palvelujen hyvä saavutettavuus tarjoaa mahdollisuuden osallistua ja saada elämyksiä riippumatta siitä, minkälaisia ominaisuuksia henkilöllä itsellään on. Palveluita suunniteltaessa on otettava huomioon ihmisten eroavaisuudet liikkumisen, aistimisen ja toimimisen suhteen. (Virtanen 2009, 20.) Saavutettavuus tarkoittaa yhdenvertaista kohtelua ja syrjimättömyyttä. Vähemmistö- ja erityisryhmien kohdalla yhdenvertaisuuden toteutuminen voi edellyttää selkokielen kaltaista myönteistä erityiskohtelua. (Kulkki-Nieminen 2010, 27.)

Kulloinkin vallalla oleva vammaisia henkilöitä koskeva ihmiskäsitys vaikuttaa vammaisten palvelujen suunnitteluun ja käytännön toteutukseen. Ihmiskäsityksissä voidaan erottaa kaksi ääripäätä, joista toinen korostaa vammaisten erilaisuutta suhteessa ei-vammaisten tarpeisiin. Vastakkainen ihmiskäsitys näkee vammaisen ihmisen tarpeiltaan samanlaisena kuin ei-vammaisen, tasa-arvoisena ja itsenäisenä. Erilaisuutta korostava ihmiskuva tukee palvelujärjestelmää, joka eristää vammaiset muusta yhteiskunnasta erillisten palvelujen piiriin. Tasa-arvoa painottava ihmiskuva johtaa kohti sellaisen palvelujärjestelmän luomista, jossa kaikille tarkoitettut palvelut sopivat myös vammaisille. Jotta tämä olisi mahdollista, palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee kiinnittää huomiota saavutettavuuteen. Selkokieli

on yksi osa saavutettavuutta. Selkokieli mahdollistaa muun muassa median seuraamisen niille ihmisille, joilla on vaikeuksia lukemisessa ja ymmärtämisessä. (Virtanen 2004.)

Asioiden keskinäiset riippuvuussuhteet ovat usein monimutkaisia ja vaikeasti ennustettavia, joten tiiviin ja luotettavan kokonaiskuvan muodostaminen on vaikeaa. Uuden haasteen viestinnän selkeyttämiseksi muodostaa asioinnin ja palvelujen sähköistyminen, sillä yhteiskunnassa pärjääminen edellyttää yhä useammin kykyä toimia tietoverkoissa. (Sinervuo 2010, 3.) Selkomateriaalien saatavuudella voidaan katsoa olevan yhteys myös elämänlaatuun. Selkomateriaalien kautta on mahdollista laajentaa maailmankuvaa, saada omaa elämää paremmin haltuun, tulla paremmin informoiduksi ja itsevarmemmaksi tekemään omia ratkaisuja. Lukemisen kautta voi kasvaa ihmisenä sekä jakaa ajatuksia ja kokemuksia. (IFLA 2010.)

6.3 Selkokielen kehityksen taustaa

Suomessa selkokirjallisuuden ja koko selkoajattelun varsinaista lähtölaukausta voidaan pitää selkokirjallisuusseminaaria, joka pidettiin Oriveden opistolla vuonna 1981. Seminaarin taustalla oli 70-luvun lopulla Kehitysvammaliiton toimima pieni selkokirjallisuustyöryhmä. Seminaarissa selkokieltä käsiteltiin jo varsin monesta näkökulmasta, pohdittiin muun muassa sen määritelmää ja esiteltiin UNESCO:n luettelo kohderyhmistä. Suomessa sana 'selkokieli' tuli käyttöön ilmaisun helppolukuinen kirjallisuus kautta. Idean korvata sana 'helppolukuinen' sanalla 'selko-' antoi vuonna 1978 suomen kielen lautakunta. Kieli-toimiston selko-suositus osoittautuikin nopeasti käyttökelpoiseksi. Sana helppolukuinen oli jo käytössä lastenkirjallisuuden puolella, joten uutta termiä todella tarvittiin. (Virtanen 2006, 87–88.)

Sosiaali- ja terveystyöryhmän selkotyöryhmä perustettiin Helsingissä 19.10.1984. Selkotyöryhmän idea oli tuoda yhteen kaikki selkokielen kehittämisestä kiinnostuneet tahot ja henkilöt. Kehitysvammaisten Tukiliitto ja Förbundet De Utvecklingsstördas Väl osallistuivat aktiivisimmin selkoyhteistyöhön. Muita aktiivisia järjestöjä 1980-luvulla olivat Kehitys-

vammaliitto, Sosiaaliturvan keskusliitto, Afasia- ja aivohalvausyhdistysten liitto, Kuulonhuoltoliitto, Kuurojen liitto, Suomen Mielenterveysseura, Invalidiliitto, Vanhustyön Keskusliitto ja Suomen Kuurosokeat. Kokouksissa käytiin läpi kaikkia selkokieleen liittyviä hankkeita ja tehtiin muistio selkokielen kehittämistarpeista. Muistiossa esitettiin muun muassa kirjallisuuden tukijärjestelmän luomista, viikoittaisen uutislehden perustamista ja vaadittiin televisioon ja radioon selko-ohjelmia. Selkokirjallisuuteen keskittynyt pohjoismainen yhteistyö alkoi vuonna 1986, jolloin perustettiin norjalaisten aloitteesta pohjoismainen yhteistyöryhmä. Suomen kehitykseen tällä oli varsin suuri merkitys. Ruotsissa eri hankkeissa oltiin jo pitkällä ja tapaamisten kautta uusia ideoita saatiin myös Suomeen. (Virtanen 2006, 92–94.)

Suomeen luotiin selkokirjallisuuden tukijärjestelmä 1980-luvun lopulla. Opetusministeriö nimesi työryhmän vuonna 1988, jonka tehtäväksi annettiin edistää selkokielen asemaa maassamme tekemällä esityksiä selkokieltä edistävästä toimenpiteistä opetusministeriön hallinnonalalla. Työryhmän raportti ilmestyi samana vuonna nimellä Selkokielityöryhmän muistio, joka sisältää selkeät ehdotukset selkokirjallisuuden tukijärjestelmän luomiseksi Suomeen. Selkokielityöryhmä aloitti toimintansa vuonna 1990, kun myös poliittiset päättäjät vakuutuivat asian tärkeydestä. (Virtanen 2006, 94–95.) Työryhmän tuli kiinnittää erityisesti huomiota selkokielen kirjallisuuden tukemiseen, selkokieltä palvelevan tutkimustoiminnan kehittämiseen ja alueen koulutustarpeiden selvittämiseen. Valtiontukea selkokirjallisuudelle on jaettu vuodesta 1990 lähtien. Työryhmä on vuosittain jakanut avustuksia selkokirjojen kirjoittajille, mukauttajille, kustantajille ja kuvittajille. Selkokielityöryhmä sai uuden nimen Selkokeskuksen selkokirjatyöryhmä vuonna 2004, kun sen toiminta muuttui opetusministeriön suorasta alaisuudesta osaksi Selkokeskuksen toimintaa. (Peltomaa 2006, 119.)

Suomen kieleen sopivaan selkokielen ohjeistukseen ovat vaikuttaneet 1980-luvun lopulla ilmestyneet selkokielen kansainväliset ohjeet. Guidelines for Easy-to-read Materials on YK:n alaisen kansainvälisen kirjastojärjestön IFLA:n (International Federation of Library Associations) ohjeisto. Kaikilla EU:n virallisilla kielillä internetissä julkaistun Tee se helppoksi -selko-ohjeiston on tehnyt European Association of Inclusion International -

kansalaisjärjestö, joka toimii kehitysvammaisten ja heidän omaistensa puolesta. Selkokeskus on aloittanut toimintansa vuonna 2000. Selkokeskus on osa Kehitysvammaliiton toimintaa, mutta keskus palvelee kaikkia selkokielestä kiinnostuneita. Selkokeskuksen tehtävänä on edistää selkokielistä tiedotusta, tiedonvälitystä ja kulttuuria. Hannu Virtasen Selkokielen käsikirjan (2009) selkokielen kirjoitusohjeet perustuvat edellä mainittuihin kansainvälisiin ohjeisiin, Selkokeskuksen kehittäelytyöhön ja suomalaisten kielenhuoltajien ja tutkijoiden näkemyksiin. (Virtanen 2009, 62–63, 184.)

6.4 Selkokielen kohderyhmät

1970-luvulla alettiin tiedostamaan kielellisten vaikeuksien kanssa elävien ihmisten sosiaalinen syrjäytyminen. Heille ryhdyttiin tarjoamaan tietoa helposti luettavassa ja ymmärrettävässä muodossa. Tästä alkoi selkokielen kehittyminen, jonka tarkoituksena on yhtäläinen yhteiskunnallinen oikeus täyteen tasa-arvoon, osallistumiseen sekä yleisten palvelujen käyttöön. Suomessa selkokielen kehittäminen alkoi kehitysvammahuollon piiristä. Kehitysvammaisten osallistumismahdollisuuksista ja oikeuksista puhuttiin paljon ja heidät haluttiin mukaan päättämään omista asioistaan. Tiedon tuottaminen kehitysvammaisten omia lähtökohtia ajatellen heräsi. Pian huomattiin myös muiden tahojen, kuten eri vamma ryhmien, maahanmuuttajaopetuksen ja vanhushuollon dementoituneiden vanhuksien hyötyvän helpolukuisesta materiaalista. Selkomateriaaleja on tuotettu osin niin, että ne on suunnattu kaikille käyttäjäryhmille ja osa on tuotettu erityisesti yhtä käyttäjäryhmää varten. (Sainio 2000, 46–48.) Selkokeskuksen johtajan Hannu Virtasen mukaan selkokielen käyttäjinä ovat nousseet esiin erityisammattikoulut ja laajemminkin ammatillinen opetus. Tutkimusten mukaan siitä nuorten miesten joukosta, joka lukee todella vähän ja on vaarassa syrjäytyä työelämästä on syytä olla huolestunut. (Pietilä 2009.)

Tähän mennessä on arvioitu vain siitä, kuinka moni tarvitsee kirjoitettua selkokieltä, mutta selkokielen tarvetta vuorovaikutustilanteissa ei ole arvioitu. Lukutaitotutkimukset, erityisopetuksessa olevien lukumäärä ja tieto eri vammaisryhmiin kuuluvista ovat suuntaa-antavia tietolähteitä. Selkokielen tarpeesta voidaan esittää vain likimääräisiä arvioita: selkokielestä

hyötyy arviolta 200 000–350 000 suomalaista (4-7 %). Selkokielen tarve vaihtelee eri ikäkausina: 4–8 prosenttia lapsista ja nuorista, 4–6 prosenttia työikäisistä ja 10-20 prosenttia yli 65-vuotiaista hyötyy selkokielestä. Selkokielestä hyötyviä on kuitenkin vaikea jakaa suoraviivaisesti eri ryhmiin, sillä ryhmät menevät monilta osin päällekkäin toistensa kanssa. Lisäksi on otettava huomioon, että monissa ryhmissä vain osa hyötyy selkokielen soveluksista. (Virtanen 2009, 23–24, 37.)

Selkokielestä hyötyviä on ainakin seuraavissa väestöryhmissä:

1. henkilöt, joilla on ongelmia hahmottamisessa, tarkkaavaisuudessa ja keskittymisessä (esim. ADHD, FASD)
2. henkilöt, joilla kielellisiä vaikeuksia (lukivaikeus, dysfasia)
3. henkilöt, joiden kehitys on viivästynyt (kehitysvammaiset henkilöt ja muut, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia)
4. henkilöt, joilla on autismin kirjoon liittyviä oppimisvaikeuksia
5. henkilöt, joilla on aivoverenkierron häiriö (AVH, afasia)
6. henkilöt, joilla on muistihäiriö (erityisesti dementiaa sairastavat) ja osa hyvin iäkkäistä henkilöistä
7. henkilöt, jotka opettelevat suomea toisena tai vieraana kielenä (tavallisimmin maahanmuuttajat)
8. muut (henkilöt, jotka kuuluvat etniseen tai kielelliseen vähemmistöön, mielenterveyskuntoutujat, syrjäytyneet, ulkomaalaiset, koululaiset, suuri yleisö). (Virtanen 2009, 39–40.)

6.5 Selkosovellukset

Suomessa selkosovellusten kehittäminen alkoi kirjojen ja lehtien parista. Varsinaisten selkokirjojen julkaiseminen aloitettiin 1980-luvulla aikuisten kirjoista, koska niiden tarve oli tällöin suurin. Selkokirja voi olla aiemmin ilmestyneestä kirjasta selkokirjaksi mukautettu tai suoraan selkokielelle kirjoitettu. Selkokielellä on julkaistu niin tieto- kuin kaunokirjalli-

suutta jo lähes 250 teosta vuodesta 1983 saakka. Myös muu saavutettava kirjallisuus eli esimerkiksi kuvasymboli- ja koskettelukirjat voidaan lukea selkokirjoiksi. 1980-luvun lopulta lähtien on ollut käytössä yleinen selkotunnus selkokielen kirjan, lehden, esitteen tai verkkosivuston tunnistamiseksi. Tunnuksen avulla selkojulkaisut on helppo löytää ja se toimii myös laadun takeena. Selkokeskuksen selkokirjatyöryhmä myöntää tunnuksen selkokirjoille sekä lasten selkokirjoille, joilla on oma tunnus. Esitteille ja lehdille sekä yhteistyössä Papunet-verkkopalvelun kanssa Internet-sivustoille tunnuksen myöntää Selkokeskus. (Virtanen 2009, 142, 150.)

Suomessa selkokielen tiedonvälitys sisältää kolme lehteä, radion selkouutiset sekä erilaisia tiedotusaineistoja. Vuonna 1983 alkoi ilmestyä selkokielen aikakauslehti Leija. Se on kehitysvammaisten äänenkannattaja, joka on suunnattu kehitysvammaisille lukijoille. Leijalla on ollut kaikkiaan merkittävä rooli selkokielen kehittämisessä ja sitä perustettaessa jouduttiin pohtimaan liki ensimmäistä kertaa esimerkiksi typografiaa ja kuvien käyttöä. Lehdellä oli myös merkittävä rooli kehitysvammaisten omaehtoisen toiminnan tukijana ja käynnistäjänä, jota ilman tuskin olisi nykyistä kehitysvammaisten ihmisten Me itse -yhdistystä. Vuonna 1990 alkoi ilmestyä Selkouutiset ja LL-Bladet, joiden toimituksessa pyrkimyksenä on tasapainoilla eri lukijaryhmien toiveiden välillä. Tavoitteena on, että lehdet eivät leimautuisi vain jonkin lukijaryhmän lehdiksi vaan soveltuisivat samanaikaisesti mahdollisimman monelle lukijaryhmälle. Kehittämishaasteena on tutkia esimerkiksi sitä, voisiko lehdistä julkaista Hollannin selkolehden tapaan erilaisia versioita eri lukijaryhmien käyttöön. Todennäköistä on, että Selkouutisissa ja LL-Bladetissa tapahtuu merkittäviä muutoksia vuoden 2011 alussa. Selkokielistä tiedotushankkeita on toteutettu Suomessa jo 1980-luvulta lähtien, jolloin aineistot olivat lähinnä esitteitä, joita tuettiin lehtikirjoituksilla ja ryhmäkirjeillä. Nykyään välineinä ovat esitteet, lehtijutut ja internetissä oleva aineisto, joista valtaosa on syntynyt Selkokeskuksen ja jonkin viranomaistahon, järjestön tai yrityksen yhteistyön tuloksena. Esitteitä on julkaistu myös Papunetin selkosivuilla, verkossa sekä omina verkkosivuinaan että PDF-julkaisuuksina. Hyvä esimerkki aineistoista on sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2007 julkaisema YK:n vammaissopimus, joka löytyy myös Papunetin sivuilta. (Virtanen 2009, 156–162.)

Selkolähetyksissä seurataan Suomen tapahtumia ja ne ovat väylä päivittäiseen uutisvirtaan silloin, kun tavallinen uutisointi ei avaudu. Ulkosuomalaisille alun perin suunnatut radion selkouutiset alkoivat Yleisradion Radio Finland -kanavalla 1992 ja siirtyivät radio Suomeen vuonna 2007. Radion selkouutiset on suunnattu tällä hetkellä ensisijaisesti Suomessa asuville maahanmuuttajille, mutta tavoite on laajentaa kuulijakuntaa ikääntyviin vanhuksiin. Mahdollista on myös se, että uutiset suunnataan tulevaisuudessa muillekin selkokielen käyttäjäryhmille. (Virtanen 2009, 164–165.) Selkouutisten tekijät ovat päätelleet saamastaan palautteesta, että eri kohdeyleisölle sopii hyvin samantyyppinen puhuttu selkokieli. Selkokieli, joka sopii suomea uutena kielenä opiskeleville, sopii myös muille selkokielen tarvitsijoille, kuten dementoituville vanhuksille. Kritiikkiä selkouutiset ovat saaneet pitkästä tauotuksestaan. Jotkut sanovat, että hidas puhenopeus on vaarallinen asia maahanmuuttajille, ja että he saavat siitä vääriä kielimalleja. Vanhempaa väestönosaa hidas radiopuhunta voi miellyttää suuresti, sillä 1960-luvulla radiossa puhuttiin vielä verkkaan. (Pietilä 2009.)

Suomessa selkokieli on vakiintunut osaksi Internetiä. Selkokielisten verkkopalvelujen kohdalla puhutaan samalla myös saavutettavuudesta (tai esteettömyydestä) ja käytettävyydestä. Vuonna 2001 avautui ensimmäinen internetin selkokielineen sivusto www.papunet.net/selko. Ohjaussivulla www.selko.fi esitellään selkosivustoja ja uusia on tekeillä. Tämän lisäksi selkokieltä ja Selkokeskusta esitellään laajasti yleiskielellä www.selkokeskus.fi sivustolla. Selkosovelluksia ovat myös cd-rom julkaisut, vuorovaikutus (selkoryhmät, kahdenkeskinen vuorovaikutus) ja television selko-ohjelmat, joita ei tosin vielä ole. Myös muutamissa teatteriesityksissä selkokieltä on kokeiltu hyvin tuloksin. Selkokieltä käytetään joidenkin historiallisten kohteiden (esimerkiksi Turun linnan) ja museoiden (esimerkiksi Ateneumin) opastuksissa ja eduskunnan esittelyssä. (Virtanen 2009, 166–181.)

Vanhuksille Selkokeskus toivoisi tarjottavan selkokielistä aineistoa nykyistä enemmän. 1990-luvulla vanhuksille tuotettiin selkoaineistoja, mutta nyt ei ole toimijaa, joka niitä tuottaisi. Vanhus- tai eläkeläisjärjestöissä ei jostain syystä ole ollut kiinnostusta tällaisen toiminnan kehittämiseen. Selkokielen kehittämisen systemaattisuus puuttuu viranomaisilta, jolloin liian paljon on kiinni yksittäisistä ihmisistä. Virtanen toivoisi myös aktiivisuutta sellaisilta yrityksiltä, kuten VR, Itella tai pankit, jotka tarjoavat välttämättömiä palveluja

suurille ihmisjoukoille. Selkokeskuksen pyrkimyksenä on levittää selkokielen osaamista ja se järjestää muun muassa Oriveden opiston kanssa selkokirjoittajien koulutusta. Ulkopuolisilta kirjoittajilta tilataan selkomukautuksia, jos Selkokeskuksen omat voimavarat eivät riitä. Selkokirjoja on kirjoittanut noin 70 henkilöä vuosien mittaan. (Pietilä 2009.)

7 SELKOKIELEN KIRJOITTAMINEN

Selkokielen kirjoittamisesta on olemassa erilaisia ohjeistuksia. Sainio ja Rajala (2002) ovat kansainvälisten ohjeistojen (Guidelines for Easy-to-read Materials ja Tee se helpoksi) pohjalta hahmottaneet selkokielen tuottamiseen liittyvän prosessin neljän vaiheen kautta. Tämän ohjeistuksen mukaan selkokielen kirjoittamisessa edetään tekstin tavoitteen määrittelyn ja selkeän jäsentelyn kautta itse kirjoittamisvaiheeseen ja tekstin tarkistamiseen.

Ennen kirjoittamisen aloittamista tarvitaan aihe ja tavoite: mitä halutaan sanoa ja miksi sanoma on tärkeä. Alussa mietitään, mitä halutaan lukijan tai kuulijan todella oppivan, muistavan tai omaksuvan asiasta. On hyvä myös suunnitella, missä muodossa teksti kannattaa julkaista ja pitää koko ajan tekstin päätavoite mielessä. Alkuvaiheessa kannattaa miettiä, kenelle teksti on suunnattu. Mitä tarkemmin kohderyhmä on määritelty, sen paremmin voidaan ottaa huomioon lukijaryhmän erityispiirteet. Hyvä tapa on ottaa kohderyhmän jäseniä mukaan jo suunnitteluvaiheessa, mikäli se vain on käytännössä mahdollista. (Sainio ja Rajala 2002, 26.)

Selkeään jäsentelyyn on hyvä kiinnittää huomiota ja varata kunnolla aikaa sekä sisällön jäsentelyyn että aiheen rajaukseen ja näkökulman valintaan. Jäsentelyvaiheessa kannattaa miettiä, mitä tietoa lukijalla on aiheesta ennestään ja päättää sisällöstä sen mukaan. Selkokielessä pyritään taloudellisuuteen ja ytimekkyyteen. Lopputuloksesta tulee tavallisesti lyhyempi kuin vastaava yleiskielinen esitys olisi. Yleensä selkokieleen valitaan vain tärkeimmät asiat pääaiheesta. Julkaisun avainkohdista tehdään lista ja tarkistetaan, että rakenteesta tulee looginen. Tottunut kirjoittaja jäsentelee usein aiheen valmiiksi mielessään, mutta joskus kirjoittaminen helpottaa asioiden hahmottamisessa. Teksti, joka ei ole yhteydessä päätavoitteeseen, poistetaan. (Sainio ja Rajala 2002, 26–27.)

Tekstin kirjoittamisen vaiheessa kiinnitetään huomiota erilaisiin tekstin sana-, lause- ja rakennetason ratkaisuihin. Selkokirjoittamisessa suositetaan yleisesti tunnettuja sanoja. Huomiota kannattaa kiinnittää sanojen pituuteen, koska suomen kielessä melko yleiset pitkät

sanat vaikeuttavat lukemista. Vierasperäisiä sanoja, lyhenteitä, erityissanastoa ja murre sanoja kannattaa välttää. Aiheeseen liittyvää erityissanastoa on joskus pakko käyttää, mutta silloinkin tekstin yhteydessä on syytä selittää vaikeat sanat. Selkokieleen liittyvät suositukset ovat ohjeellisia. Jos yleisesti käytetty murre sana on tutumpi joillekin paikallisille lukijaryhmille kuin samaa sanaa kuvaava yleiskielen sana, kannattaa käyttää sitä. Luvuista taas isot luvut voivat olla vaikeita hahmottaa, jolloin voi keksiä niitä konkretisoivia esimerkkejä ymmärtämisen helpottamiseksi. (Sainio ja Rajala 2002, 27–28.)

Kirjoittamisessa on hyvä käyttää yksinkertaisia rakenteita ja välttää vaikeita sijamuotoja, verbimuotoja, pitkiä määräitejoukkoja ja usean lauseen virkkeitä. Aktiivilauseet ovat usein parempia kuin passiivilauseet. Tekstissä on parempi viitata mieluummin johonkin persoonaan tai elävään olentoon passiivimuodon sijasta. Lyhyet lauseet helpottavat usein lukemista ja pitkät lauseet taas vaikeuttavat sitä. Enimmäispituutta lauseille ei ole kuitenkaan olemassa, vaan tärkeämpää on lauseiden laatu. Esimerkiksi lauseenvastike lyhentää lausetta, mutta tekee siitä useimmiten vaikeamman. Yhdessä lauseessa kerrotaan vain yksi tärkeä asia, joka sijoitetaan päälauseeseen, tarkennukset sivulauseeseen. Tekstissä käytetään suoraa sanajärjestystä. (Sainio ja Rajala 2002, 28.)

Suomen kielessä esitetään tuttu asia yleensä lauseen alussa ja uusi asia lopussa. Lukijan on helppo muodostaa käsitys tekstistä kokonaisuutena, kun lauseet ja asiat on sidottu toisiinsa. Helppoja ja lyhyitä lauseitakin sisältävästä tekstistä tulee nimittäin vaikeaa, jos lauseiden ja asioiden liittymisestä toisiinsa ei ole annettu selviä viitteitä. Selkokielessä ajan ja paikan viitepisteet ovat tärkeitä: tekstissä tehdään mahdollisimman selväksi, mistä ajasta puhutaan ja missä ollaan. Varsinkin ajan ja paikan vaihtuessa tämä on tärkeää. Tekstin ymmärrettävyyttä lisää se, jos esitetyt asiat tuodaan lukijan omaa kokemusmaailmaa lähelle. Abstrakteja ilmaisuja vältetään. Käytännön esimerkit tuovat asiat arkisen konkreettiselle tasolle. Kielikuvien käytössä kannattaa olla varovainen, koska niiden ymmärtäminen vaatii usein taustatietoja. (Sainio ja Rajala 2002, 28–29.)

Kirjoittajan kannattaa käyttää myönteistä kieltä ja luottaa siihen, että myönteinen viesti menee yleensä paremmin perille kuin kielteinen viesti. Tekstissä on hyvä välttää viittauksia

edellä olevaan tai myöhemmin tulevaan tekstiin. Viittaukset toisiin kohtiin voi tarvittaessa välttää toistamalla asioita. Tekstiä mukautettaessa on vaarana, että siihen tulee lapsellisia tai liian opettavaisia sävyjä. Tällöin on hyvä korjata tekstiä, koska naivilta tuntuva teksti saa lukijan tuntemaan, että häntä aliarvioidaan. (Sainio ja Rajala 2002, 29–30.) Lopuksi teksti tarkistetaan ja käydään huolella läpi. Tekstiä korjataan ja parannellaan tarpeen mukaan. Tekstin ymmärrettävyyttä ja vaikeusastetta olisi hyvä testata yhden tai useamman lukijan kanssa. (Sainio ja Rajala 2002, 30.)

8 SELKOKIELI JA VUOROVAIKUTUS

8.1 Selkokieline vuorovaikutus

Selkokieline vuorovaikutuksen tavoitteena on helpottaa molemminpuolista ymmärtämistä ja kummankin mahdollisuutta osallistua vuorovaikutukseen. Keskustelun toisen osanottajan kieli- tai kommunikaatiotaitojen ollessa huomattavasti heikompi kuin toisen tarvitaan selkokielistä vuorovaikutusta. Keskustelukumppani voi päästä selkokielen avulla osalliseksi keskusteluun ja sitä kautta yhteisönsä täysivaltaiseksi jäseneksi. Selkokielisessä vuorovaikutuksessa osaavampi viestijä muokkaa puhettaan rakenteeltaan, sisällöltään ja sanastoltaan puhelukumppaninsa tarpeiden mukaiseksi ja yrittää ymmärtää tämän tapaa puhua ja viestiä parhaansa mukaan. Osaavampi viestijä tukee myös toisen osallisuutta keskusteluun esimerkiksi eleillä ja ilmeillä paremmin ymmärrettäviksi. Hän voi käyttää tarvittaessa apunaan muita puhetta tukevia kommunikointikeinoja, kuten viittomista, piirtämistä tai valmiita kuvia. (Kartio 2009, 5, 8.)

Selkokieline keskustelu on tilannesidonnaista vuorottelua, joten siihen ei voi soveltaa selkokielen kirjoitusohjeita sellaisenaan. Kirjoitusohjeissa on myös sellaista, jota voidaan ottaa huomioon puheessakin. Erityisesti sanavalintoja koskevat ohjeet ja ohjeet lausetta suurempien kokonaisuuksien suunnittelemisesta käyvät myös silloin, kun selkokieltä puhutaan. (Kartio 2009, 10.) Selkokielen kirjoittamiseen liittyvien periaatteiden noudattaminen puhe-tilanteessa on haasteellista, sillä kirjoittajalla on aikaa tehdä harkittuja kielellisiä valintoja ja muokata tekstiä, mutta keskustelutilanteessa on reagoitava sosiaalisen ja emotionaalisen tilanteen muuttuviin vaatimuksiin. Epäsymmetrisessä keskustelussa voidaan puhua silloin, kun keskustelun osanottajien kieli- ja kommunikaatiotaidoissa on suuria eroja. Selkokielen kirjoittamisen periaatteisiin kuuluu vastuun ottaminen ymmärretyksi tulemisesta. Keskustelu on kuitenkin yhteistyötä eikä vuorovaikutustilanteen lopputulos ole yhden henkilön aikaansaannos. Vahvemmallalla kommunikoijalla on selkokieline vuorovaikutuksen periaatteissa tehtävänä auttaa heikommin kommunikoivaa sekä ymmärtämään että myös osallistumaan. (Leskelä 2006, 75–78.)

8.2 Selkoryhmät

Selkoryhmän tärkeimpänä tavoitteena on vuorovaikutuksen tukeminen. Ryhmä antaa myös jäsenilleen mahdollisuuden tiedon saantiin, kirjallisiin elämyksiin, elämänpiirin laajentamiseen ja ajatusten ja tunteiden jäsentämiseen. Vuorovaikutukseen pyritään pääsemään yhteisen tekemisen ja kokemuspohjan etsimisen avulla. Selkoryhmissä luetaan selkolehtiä, selkokieliä kirjoja ja muita selkokieliä materiaaleja. Ryhmässä ohjaaja lukee ääneen tekstejä, joita ryhmäläiset kuuntelevat ja kommentoivat. Tämän jälkeen teksteistä keskustellaan yhdessä ohjaajan kanssa. Selkokielinen materiaali tukee ymmärtämistä ja alentaa keskusteluun osallistumisen kynnystä. (Kartio 2009, 46.) Selkoryhmän toiminnassa keskeisintä ei ole lukeminen tai uusien tietojen ja taitojen oppiminen. Keskeisintä on keskustelu ja se, että ryhmäläiset huomaavat, että myös heillä on mielipiteitä ja heidän ajatuksensa ovat tärkeitä. (Hintsala 1997, 67.)

Selkoryhmä kokoontuu yleensä kerran viikossa, noin tunnin kerrallaan. Selkoryhmässä olisi hyvä olla kaksi ohjaajaa paikalla, vaikka käytännössä tämä ei aina toteudu. Ryhmätilanteessa toinen ohjaaja keskittyy lukemaansa tekstiin, jolloin toinen ohjaaja voi tehdä havaintoja ja seurata ryhmäläisten toimintaa. Sopiva ryhmäkoko on kolmesta viiteen henkilöä. Jos ryhmäläiset ovat tottuneita keskustelijoita ja ryhmässä olo ei ole heille vaikeaa, voi ryhmässä olla enimmillään kahdeksan henkilöä. Ryhmän voi aloittaa vaikka kahden ihmisen kanssa, jos osallistujien on vaikea kestää ryhmätilanteita. Selkokielen eri käyttäjäryhmät tarvitsevat erilaista tukea, joten ryhmää muodostaessa on hyvä miettiä, ketkä sopivat samaan ryhmään toistensa kanssa. (Kartio 2009, 46–47.)

8.3 Selkoryhmän kokoontumisen malli

Selkoryhmän kokoontumisen malli antaa ryhmän toiminnalle perusraamit ja rytmittää toiminnan neljään erilaiseen osaan: 1. orientointi, 2. luettavan valinta ja lukeminen, 3. keskustelu ja 4. kokoontumisen lopetus. Jokainen ryhmä voi muokata peruskaavaa tarpeidensa mukaiseksi ja lisäillä siihen osioita.

Orientointivaihe on yleensä kierros, jossa kaikki ryhmäläiset kertovat lyhyesti kuulumisensa. Kierroksella puheenvuorot etenevät ryhmäläisten istumajärjestyksen mukaisesti, jolloin kenenkään ei tarvitse jännittää puheenvuoron ottamista. Ohjaajien tehtävänä on huolehtia siitä, että kaikki halukkaat saavat kertoa jotakin, jos haluavat ja ettei kukaan vie liikaa aikaa itselleen. Ryhmä sopii yhdessä, mistä kierroksella puhutaan. Olisi hyvä valita aiheeksi joku tavallinen, arkipäiväinen asia, jonka kertominen luonnistuu yleensä ryhmäläisiltä hyvin. Ohjaajien on tärkeää osallistua kierrokselle yhdessä muiden kanssa. (Kartio 2009, 47–48.)

Orientointivaiheen jälkeen ryhmä valitsee selkokielistä luettavaa, jonka jälkeen ohjaaja lukee tekstiä ääneen. Tärkeänä pidetään sitä, että ryhmäläiset saavat itse päättää luettavan tekstin. Jos tekstistä ei päästä yksimielisyyteen, voidaan luettavasta tekstistä äänestää. Ohjaaja yleensä etsii tiedon siitä, minkälaisia selkokirjoja on ja mistä aiheista löytyy selkokielistä luettavaa internetistä. Ohjaajan ei tarvitse etsiä etukäteen materiaalia, jos ryhmän on mahdollista käydä itse tutustumassa valikoimiin lähialueen kirjastossa. Ryhmän tavoite ei ole lukutaidon ylläpito tai kehittäminen. Tekstin lukijana on yleensä ohjaaja, ellei joku ryhmäläisistä erityisesti halua tätä tehtävää. Ohjaajan lukiessa ryhmäläiset voivat keskittyä kuuntelemaan tekstiä. Tällöin nekin, jotka eivät osaa lukea tai eivät pysty lukemaan, voivat osallistua ryhmän toimintaan tasavertaisina. Ohjaajan on hyvä pohtia sopivaa lukunopeutta ja muistaa, että on vaativaa kuunnella lukemista pitkään. Tauot lukemisessa ovat tärkeitä, koska ne antavat ryhmäläisille aikaa prosessoida kuulemaansa. Ohjaajan on hyvä tutustua materiaaliin etukäteen ja miettiä minkälainen lukutapa sopii mihinkin tekstiin. Luettava kannattaa jakaa alussa sivuin tai kahden mittaisiin jaksoihin ja keskustella niiden välissä. (Kartio 2009, 48–49.)

Selkoryhmän ydintoimintaa on keskustelu. Kaikilla ryhmäläisillä on mahdollisuus tuoda oma äänensä kuuluville ja saada mahdollisuus olla mukana vuorovaikutuksessa. Ohjaajan tehtävä on luoda sellaiset edellytykset, että kaikilla on mahdollisuus osallistua keskusteluun. Luettavan ollessa vaikeustasoltaan sopivaa ja kun sitä luetaan tarpeeksi hitaasti lyhyissä jaksoissa ja keskustelussa annetaan tilaa kaikille, ovat edellytykset hyvät. Tilan antaminen tarkoittaa sitä, että ohjaaja ei puhu liikaa itse, kestää hiljaisuutta ja sellaisiakin mielipiteitä, joista hän ei ole samaa mieltä. Ohjaajan omat mielipiteet tai asenteet eivät saa nä-

kyä, jotta ne eivät ohjaisi liikaa ryhmän näkemyksiä. Selkoryhmässä keskustelu ja lukeminen vuorottelevat. Joskus keskustelua syntyy tai sitten ryhmä haluaa vain kuunnella tekstiä. Jos kaikki ryhmäläiset kuuntelevat innokkaasti, ei lukemista kannata pilkkoa pieniin osiin. Tunnelman taas ollessa rauhaton tai teksti on vaikeaa, on hyvä pitää taukoa ja aloitella keskustelua. Useimmiten ohjaajien pitää auttaa keskustelun aloittamista kertaamalla luettua, johdattelemalla, kyselemällä tai selittämällä vaikeita asioita. (Kartio 2009, 49–50.)

Kokoontuminen on hyvä lopettaa rituaaliin, jonka kaikki ryhmäläiset oppivat pian tunnistamaan. Rituaali on selkeä viesti siitä, että kokoontuminen on ohi. Kuinka selkeä lopetusrituaalin pitää olla, riippuu ryhmäläisten tarpeista. Se voi olla vaikka hyvän päivän toivotus, seuraavan tapaamiskerran varmentaminen, loppurentoutus, kaikkien kättely, halaaminen tai vaikka yhteinen loppulaulu. (Kartio 2009, 50.)

9 PROSESSIN KUVAUS SELKOKIELISEN VAMMAISPALVELUOPPAAN TEKEMISESTÄ

9.1 Aineiston kartoitus ja menetelmään perehtyminen

Tutkimussuunnitelmaa varten selvitimme, minkälaista selkokieleistä materiaalia etuuksista ja palveluista on jo olemassa. Tiedustelimme asiaa Kelasta ja Kehitysvammaliiton Papunetista. Saimme tietää, että Kela on yhdessä Selkokeskuksen kanssa julkaissut selkoesitteitä toukokuussa 2010, jotka tulisivat pian yleiseen jakoon. Kela lähetti meille painotuoreet esitteet, joihin tutustuimme. Kelan esitteissä on paljon erilaista asiaa samoissa kansissa, joten on tarkoituksenmukaista, että me selostamme omassa selkokielessä oppaassamme vain tiettyjä aikuisille vammaisille tarkoitettuja etuuksia. Pääpaino oppaassamme on vammaispalvelulain mukaisia palveluissa, joita ei siis Kelan esitteissä käsitellä kuin ruokavaliokorvauksen osalta. Tarkoituksenamme oli koota olennainen etuuksia ja palveluita koskeva tieto yhteen käyttökelpoiseksi työväliseksi selko-oppaan tilaajalle. Tutustuimme Kelan internetsivuihin ja esitteisiin sekä vammaispalveluja koskevaan tietoon (laki, sosiaaliviraston sivut, vammaistyön kirjallisuus).

Kehitysvammaliiton Papunet-sivuilla on koottu selkokieleistä tietoa erilaisten teemojen alle: lait ja säädökset, elämää Suomessa, Euroopan unioni, terveys, turvallisuus, raha-asiat, vapaa-aika ja luonto. Näitä aiheita käsittelevän selkokiehisen informaation voi myös kuunnella internetissä. Papunetin sivuilla on myös selkokielellä julkaistuja esitteitä pdf-muodossa. Sieltä löytyy muun muassa Selkokeskuksen julkaisema Tervetuloa selkoryhmään! –esite (2009). Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisema esite Vammaisia ihmisiä tulee kohdella samalla tavalla kuin muitakin ihmisiä (2007) puolestaan kertoo selkokielellä YK:n vammaisten oikeuksia koskevan yleissopimuksen sisällöstä. Työ- ja elinkeinoministeriö on julkaissut selkoesitteen Monimuotoisuus - työelämän mahdollisuus. Opas yhdenvertaisuuden edistämiseen ja syrjinnän torjumiseen työpaikalla (2009). Papunetin sivuilta ei kuitenkaan löytynyt tietoa vammaispalveluista ja -etuuksista selkokielellä.

Hankimme tietoa selkokielellä kirjoittamisesta, selkokielisestä vuorovaikutuksesta ja selkoryhmän ohjaamisesta. Perehdyimme aiheeseen Selkokeskuksen internetsivuilla olevan Selkokielen perusteet -kurssin avulla. Kurssin kautta saimme tietoa selkokielestä ja sen käyttäjistä sekä erilaisista selkosovelluksista ja niiden käyttämisestä. Kurssin aikana harjoittelimme myös selkokielellä kirjoittamista ja puhumista, mutta pääpaino kurssilla oli selkosovelluksiin tutustumisessa. Kurssi oli jaettu eri aihealueisiin, joiden sivuilla oli aiheeseen liittyvät tavoitteet, oppimismateriaalit ja tehtävät. Tehtäviin kuului harjoitustehtäviä, jossa sovelsimme oppimateriaalissa tarjottuja tietoja ja harjoittelimme aihealueen taitoja. Oppimiskirjatehtävissä puolestaan arvioimme harjoitusten onnistumista ja omaa osaamista ja kehittymistämme. Kirjoittamista auttoivat kysymykset, joita oli listattu tehtävien yhteyteen. Kävimme kurssia lävitse niin, että teimme molemmat tahoillamme kurssin tehtäviä aihe kerrallaan. Sen jälkeen lähetimme toisillemme sähköpostitse tekemämme tehtävät ja keskustelimme niistä yhdessä.

Vakuutuimme selkokielen tarpeellisuudesta ja kiinnostuimme selkokielen monista eri mahdollisuuksista, joten päätimme jatkaa selkokielen parissa ja tehdä opinnäytetyön aiheeseen liittyvän työelämän kehittämishankkeen. Päätimme hankkeena ohjata selkoryhmää ja teimme henkilökunnalle ohjeet selkokielisestä vuorovaikutuksesta ja ohjauksesta. Näin saimme yhdistettyä opintoihimme sekä selkokielen teoriaa että käytännön ohjaustyötä. Osallistuimme kesällä 2010 Selkokeskuksen järjestämään Selkoryhmän ohjaajien koulutukseen, jossa perehdyimme selkokielen periaatteisiin ja käytännön ohjaustyön haasteisiin. Kurssilla käytiin läpi myös sitä, miten omaa puhetta voi yksinkertaistaa ja miten toista voi tukea vuorovaikutuksessa ja aloitteellisuudessa. Koulutuksen kautta saimme lisää tietoa ja ideoita omaan selkoryhmän ohjaamiseen.

9.2 Oppaan tavoitteen ja kohdelukijan selkiinnyttäminen

Oppaan kirjoittamisen menetelmä, selkokieli, osoittautui paljon monimutkaisemmaksi välineeksi kuin alkuun osasimme ajatella. Kirjoitusohjeet ovat suuntaa-antavia ja niiden on tarkoitus tukea selkokirjoittamista, mutta jättää kirjoittajille kuitenkin tilaa omalle luovalle

panokselle. Työn suunnittelun ja kirjoittamisen tukena käytimme edellä mainittuja Selko-keskuksen Selkokielen perusteet -verkkokurssin ja Selkoryhmänohjaajien kurssin kirjoitusohjeita, esimerkkejä ja harjoituksia. Hyödynsimme myös Hannu Virtasen Selkokielen käsikirjaa, josta etsimme vastauksia oppaan tekovaiheessa tulleisiin kysymyksiin. Työskentelyn kehiksenä oli Sainion ja Rajalan (2002) kansainvälisten ohjeistusten perusteella muodostama selkokirjoittamisen nelivaiheinen malli (luvussa 7). Sen mukaan työskentelyn aluksi määritellään tekstin tavoite: mitä halutaan sanoa, miksi ja kenelle.

Opinnäytetyömme aihe löytyi siis Diakin opinnäytetöiden välityksestä ja opinnäytetyömme pyrkii vastaamaan työelämälähtöiseen tarpeeseen. Tekemämme tuote eli vammaispalveluita kertova selkokielineen opas on tarkoitettu Helsingissä sijaitsevan palveluasumista tarjoavan tahon käyttöön. Paikka tarjoaa ympärivuorokautista apua aikuisille henkilöille, jotka eivät vammaan liittyvien fyysisten ja psyykkisten rajoitteiden takia kykene asumaan kotona. Kävimme keskustelemassa oppaan tekemisestä kyseisessä paikassa ja pohdimme yhdessä sitä, minkälaisia palveluita ja etuuksia oppaassa olisi tarpeen selostaa. Oppaan on tarkoitus olla niin selkeä, että asiakas ja omaiset voisivat hyödyntää sitä osin myös itsenäisesti. Oppaan tekemisessä ja suunnittelussa otettiin huomioon myös tukien muuttuminen lähes vuosittain, jolloin opas ei vanhene nopeasti. Oppaan tarkoituksena on toimia myös henkilökunnan työvälineenä, koska etuusasiat ovat usein monimutkaisia. Sosiaali- ja terveydenhoitoalan henkilökuntaan kuuluu usein myös maahanmuuttajia, joten selkokieli on tässäkin mielessä tärkeä ja hyödyllinen.

Mietimme, millaiselle kohdeyleisölle oppaan tekstin suuntaamme. Virtasen mukaan selko-teksteistä osa on tarkoitettu yleisesti kaikille lukijoille ja osa suunnitellaan vain tietyille lukijaryhmälle. Jos teksti suunnataan samanaikaisesti useammalle lukijaryhmälle, se voi vaikeuttaa tekstin tekemistä ja myös sen ymmärtämistä. Virtanen kuitenkin jatkaa, että käytännössä on kuitenkin mahdollista tuottaa kaikille selkokielen lukijaryhmille kielellisesti ja sisällöllisesti juuri heitä varten muokattuja tekstejä. Lisäksi on todettu saman tekstiä ja kuvia sisältävän kokonaisuuden monesti sopivan hyvin eri ryhmille. Kokemuksen kautta on kuitenkin huomattu, että selkokirjoittajan kannattaa suunnata mielessään tekstinsä jollekin rajatulle lukijaryhmälle silloinkin, kun sen tiedetään päätyvän laajaan käyttöön. Selkokir-

joittajan tehdessä tekstiin liittyviä perusvalintoja, on etua, jos hänellä on käsitys oletetusta ensisijaisesta lukijasta, lukijan yleistietämyksen tasosta ja kiinnostuksen kohteista. Tietämystä tähän tarvitaan varsinkin silloin, jos pitää muokata suuresta tekstimäärästä lyhyempi tekstikokonaisuus selkokielellä. (Virtanen 2009, 73–74.)

Kartoituksen jälkeen ihmettelimme todella paljon sitä, miksei vammaispalveluista löydy selkokielellä tietoa. Päätimme laatia yleisemmän selko-oppaan erilaisista vammaispalveluista ja -etuuksista. Emme siis hakeneet tutkimuslupaa opinnäytetyötä varten, vaan esitellämme työelämäyhteyden anonymisti helsinkiläisenä palveluasumisen yksikkönä, jota varten oppaan ensisijaisesti teimme. Päädyimme tähän ratkaisuun, koska oppaan tilaaja antoi meille meitä kiinnostavan aiheen, jonka sitten voisimme toteuttaa itsenäisesti ja oman näkemyksemme mukaisesti. Halusimme kertoa vammaispalveluista mahdollisimman ymmärrettävästi siten, että opas voisi palvella erilaisia vammaispalvelun asiakkaita. Edellä esitettyjen vammaisuuden määritelmien mukaisesti halusimme painottaa ihmisoikeusnäkökulmaa ja kirjoittaa sellaista tekstiä, joka vahvistaisi lukijan asemaa omista asioista tietoisena, osallistuvana ja omia valintoja tekevänä henkilönä.

Oppaan sisältönä on selostaa lyhyesti, mitä vammaispalvelulain mukaiset tukitoimet pitävät sisällään ja miten niitä voi hakea. Päätimme kirjoittaa niin selkeää kieltä, että mahdollisimman moni voisi hyötyä. Kirjoittamisen myötä harjoittelimme mahdollisimman selkeää ilmaisua, koska mielestämme ei olisi ollut tarkoituksenmukaista tuottaa sellaista tekstiä, joka eroaa vain vähän yleiskielisestä versiosta. Tiedostimme sen riskin, että osalle teksti voisi vaikuttaa liian yksinkertaiselta. Toisaalta oppaan kohderyhmänä oli myös vammaispalveluyksikön henkilökunta, joka saisi oppaasta helposti tiiviissä muodossa tietoa asukkaille kuuluvista etuuksista ja palveluista: kenelle ne kuuluvat, mistä niitä voi hakea ja mistä saa lisätietoa. Näin siis jouduimme tasapainottelemaan monen eri kohdelukijan tarpeiden kanssa.

9.3 Sisällön rajausta ja näkökulman valinta

Tekstin jäsentelyvaiheessa mietimme aiheen rajausta. Kela ja Selkokeskus olivat juuri julkaisseet erilaisista etuuksista selkoesitteitä, mutta vammaispalveluista ei löytynyt selkokielistä tietoa. Pohdimme asiaa eri näkökulmista ja päädyimme siihen, että meidän kannattaa keskittyä nimenomaan vammaispalvelulain mukaisten palveluiden kokonaisuuden selkokirjoittamiseen. Näin saamme itsenäisesti työstettyä valmiiksi yhden kokonaisuuden selkokielellä sen sijaan, että selkomuokkaisimme vain joitakin vammaispalveluja.

Meidän tehtävämme kohdalla tämä tarkoitti sitä, että ensiksi meidän täytyi hankkia ajantasaista tietoa vammaispalveluista. Meidän piti siis löytää sopiva yleiskielinen tietolähde, jonka pohjalta voisimme miettiä sisällön jäsentelyä selkokielelle muokkaamista varten. Päädyimme käyttämään tietolähteinämme Helsingin vammaispalveluopasta (2008), Helsingin sosiaaliviraston internetsivujen vammaispalveluosiota sekä Vammaispalvelu helsinkiläisille (2008) -esitettä. Meillä oli siis useampi tietolähde, joiden kautta pyrimme hahmotamaan sitä, mikä on kaikkein olennaisin tieto, jonka haluamme selko-oppaassa esittää.

Tekstin alkuperäinen näkökulma saattaa olla lukijoitten kannalta varsinkin viranomaistiedotteissa outo, joten selkotekstissä näkökulma kannattaa muuttaa voimakkaasti lukijan näkökulmaksi. Tämä onnistuu karsimalla lukijan kannalta epäolennainen aines pois ja puhuttelemalla lukijaa käyttämällä sinä-muotoa. Usein selkotekstin kirjoittaminen tarkoittaa tiedon hankkimista eri lähteistä, sen sisäistämistä ja kertomista omin sanoin lukijalle. Kirjoittaja voi ottaa lähtökohdakseen vaikeaksi havaitun tekstin ja korvata sen vaikeat termit tutummilla ja muuttaa myös kielen rakenteet helpommaksi lyhentämällä virkkeitä ja kirjoittamalla lauseita uudelleen. (Virtanen 2009, 75–76.)

Yleensä selkokieliseen versioon valitaan vain tärkeimmät asiat ja selkokielinen lopputulos on yleensä lyhyempi kuin vastaava yleiskielinen esitys. Internetsivuihin on jo valmiiksi tiivistetty ja rajattu olennaisin tieto vammaispalveluista. Kuitenkin selkokielen kurssien harjoituksissa huomasimme, että selkokielisestä versiosta tulee usein hyvin pitkä. Tämä johtuu siitä, että monimutkaiset rakenteet ja sanat puretaan osiin ja selitetään, asioita pyri-

tään havainnollistamaan konkreettisin ja lukijan maailmaa lähellä olevin esimerkein. Oppaan sisällön valinnassa tärkeintä on kuitenkin se, että kaikki palvelut tulee ymmärrettävästi kuvattua ja että palveluja myös osataan hakea. Tämän vuoksi ajattelimme, että vammaispalvelujen pääkohtien selkomukautuksesta juuri sen mittainen selostus kuin meistä olennaisen tiedon välittämisen kannalta on tarpeellista.

9.4 Selkokirjoittamisen haasteet

Teimme yhteistyötä siten, että etenimme palvelu kerrallaan ja kirjoitimme kumpikin tahollamme oman näkemyksemme mukaisen selkomuokkauksen jokaisesta palvelusta. Sitten tapasimme määrääjain ja vertailimme versioitamme, joista muodostimme lopullisen tekstin. Ensimmäiset muokkauksemme olivat hyvin erilaiset ja vasta niitä tarkastelemalla pystyimme laatimaan yhteistä linjaa siitä, minkä tasoista selkomuokkausta meidän kannattaa jatkossa tavoitella. Yritimme kirjoittaa tekstiä siten kuin puhuisimme selkokielellä asiakkaan kanssa. Valintoja tehdessämme ja eri tekstiversioita tutkiessamme arvioimme jatkuvasti sitä, onko teksti kohdelukijan kannalta sopivaa ja olemmeko ylipäättään ymmärtäneet, mistä selkokirjoittamisessa on kyse. Tämän vuoksi teoria sekä selkokirjoittamisesta että selko-
vuorovaikutuksesta ovat tiiviisti sidoksissa toisiinsa. Oppaassa selostamme selkokielellä, mitä palveluja on olemassa ja miten niitä voi hakea.

Tietolähteiden rinnakkain tutkimiseen, eri asioiden välisten yhteyksien ymmärtämiseen, epäselvien kohtien pohtimiseen ja ydinasioiden valikoimiseen meni oma aikansa, jotta asiasisältö olisi tarpeeksi tiivis ja samalla kuitenkin informatiivinen. Muutokset vammaispalvelujen järjestämisessä toivat oman haasteensa, sillä jouduimme miettimään, onko käyttämiemme lähteiden tiedot enää ajan tasalla. Kun aloitimme kirjoittamaan tulkkipalveluista, niitä vielä haettiin sosiaalivirastosta, mutta syyskuun alusta 2010 alkaen Kelasta. Kelassa uusinta tietoa ei ollut vielä kattavasti saatavilla eikä sosiaaliviraston tietoja oltu vielä päivitetty. Henkilökohtaisen avustaja oli lain muutoksen myötä muuttunut subjektiiviseksi oikeudeksi. Tarkastimme sosiaaliviraston neuvonnasta, että vuoden 2008 julkaisuissa maini-

tut yhteystiedot olivat pysyneet samoina, muun muassa henkilökohtaisen avustajan löytämisessä auttavien tahojen sekä kuljetuspalvelun tilaamisen osalta.

Tekstin kirjoittamisvaiheessa huomasimme että meillä oli useita pitkiä sanoja kuten esimerkiksi vammaispalveluhakemus. Oppaassa ohjaamme lukijaa hakemaan lisätietoa ja halutessaan tulostamaan hakemuslomakkeita sosiaaliviraston internetsivuilta kohdasta, jossa lukee vammaispalveluhakemus. Mietimme olisiko pitkän sanan voinut lukemisen helpottamiseksi katkaista useammaksi eri sanaksi eli esimerkiksi vammais-palvelu-hakemus. Selkokielen käsikirjan mukaan 1990-luvun alussa tehtiin päätös noudattaa oikeinkirjoitus-suosituksia. Aikaisemmin oli kokeiltu pitkien yhdyssanojen jakamista tavuviivoilla kahdeksi sanaksi rikkoen oikeinkirjoitussääntöjä. Ajatuksena oli se, että yhdyssana olisi silloin helpompi lukea. Palaute varsinkin maahanmuuttajilta oli kielteistä, koska suomen kieltä opiskelevat halusivat oppia suomen yleiskieltä oikein. Tämän jälkeen selkokielen kirjoittajilla on ollut sopimus siitä, ettei yleiskielen kielioppi- tai oikeinkirjoitussääntöjä rikota tietoisesti julkaisuissa, jotka on tarkoitettu laajempaan yleiseen käyttöön. Jos aineisto on tarkoitettu jollekin pienelle ryhmälle, sanoja on kuitenkin saatettu esimerkiksi tavuttaa. Pitkien sanojen käyttöä ei voi aina välttää, mutta yhdyssanan voi kuitenkin joskus jakaa kahdeksi tai useammaksi sanaksi ilman, että merkitys juuri lainkaan muuttuu. (Virtanen 69–70, 86.) Esimerkiksi sana lääkärinlausunto, jota käytimme lähes jokaisen palvelun kohdalla, voidaan ilmaista kahdella sanalla: lääkäriltä lausunto.

Vältimme hankalien viranomais- ja ammattitermien käyttämistä, kuten subjektiivinen oikeus, määrärahasidonnainen ja omavastuuosuus. Helsingin vammaispalveluoppaassa (2008, 5-6) kerrotaan, että "kunnan on varattava subjektiivisiin oikeuksiin täysimääräisesti tarvetta vastaavat määrärahat" ja "osa vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista on ns. määrärahasidonnaisia, joita järjestetään kunnan varaamien määrärahojen puitteissa ja ne perustuvat harkinnanvaraisuuteen". Meidän oppaassamme kerrotaan, että jos henkilöllä on vaikea vamma tai sairaus, niin hänellä on oikeus tiettyihin palveluihin, jotka kunnan on järjestettävä. Jatkamme kertomalla, että on myös sellaisia palveluita, joiden toteutuminen riippuu siitä, miten paljon kunnalla on niihin varattua rahaa. Kuljetuspalvelun kohdalla

emme puhu asiakkaan omavastuusuudesta, vaan toteamme oletetulle lukijalle, että ”maksat matkasta tavallisen kertalipun hinnan”.

Seuraavassa toinen esimerkki siitä, kuinka mukautimme alkuperäistä tekstiä selkokieliseen muotoon. Yleiskielinen teksti on sosiaaliviraston sivulta, jossa kerrotaan asuntoon kiinteästi asennettavien laitteiden ja välineiden kohdalla palveluntarpeen määrittämisestä. ”Hakijan vaikeavammaisuus arvioidaan lääkärintodistuksen perusteella. Toiminnallisten rajoitteiden arvio tehdään toimintaterapeutin ja fysioterapeutin lausunnon perusteella. Sosiaalityöntekijä arvioi toimintakyvyn ja vamman vaatimat välttämättömät muutostyöt yhteistyössä asiakkaan kanssa” Oppaaseemme kirjoitimme näin: ”Tarvitset lääkäriltä todistuksen, johon on kirjoitettu, miten pysyvän haitan vammasi tai sairautesi on aiheuttanut. Lisäksi tarvitset toimintaterapeutin tai fysioterapeutin lausunnon. Sosiaalityöntekijä miettii yhdessä sinun kanssasi minkälaisia laitteita ja välineitä sinä eniten tarvitset.” Emme selittäneet sanojen merkitystä ammattinimikkeiden toimintaterapeutti tai fysioterapeutti kohdalla, koska olettimme, että sanan merkitys on asiakkaalle ennestään tuttu. Jos ajattelisimme sanan merkityksen olevan asukkaalle uusi, sanan merkitys olisi hyvä selittää.

Kokeilimme käyttää synonyymihakua vaikeiden sanojen kohdalla. Sitä kautta saimme muutamia ehdotuksia siihen, kuinka voisimme sanoa sanan toisin. Esimerkiksi yleiskielisessä tekstissä vammaispalvelulain mukaiset palvelut ja tukitoimien kohdalla oli sana suoriutua, jonka vaihdoimme synonyymihaun ehdottamaan sanaan selviytyä. Asunnon muutostöiden kohdalla sana ’tavoite’ vaihdettiin mielestämme tutumpaan sanaan ’tarkoitus’. Vaikka saimme tätä kautta muutamia ehdotuksia sanan muuttamiselle, suurimmassa osassa sanoista synonyymihaku ei tuottanut minkäänlaisia ehdotuksia sanan korvaamiseksi toisella sanalla. Joidenkin palveluiden kohdalla mietimme, kumman samaa tarkoittavan sanan valitsemme. Esimerkiksi asunnon muutostöiden kohdalla pohdimme, sanoako ”tukikahvojen kiinnittäminen” vai ”tukikahvojen laittaminen”. Päädymme alkuperäiseen sanaan tukikahvojen kiinnittäminen, koska se oli meistä kuvaavampi sana sille, mitä tehdään ja eikä se ole oleellisesti vaikeampi sana kuin laittaminen. Mietimme siis erilaisia vaihtoehtoja ja arvioimme joidenkin tavallisempienkin sanojen kohdalla, millä tavoin oppaan asiat voi parhaiten ilmaista johdonmukaisesti, ytimekkäästi, samalla arkisesti, mutta kuitenkin informatiivisesti.

Koska selkoteksteissä näkökulma kannattaa usein muuttaa puhuttelemaan lukijaa suoraan, muutimme enemmän viranomaistiedotteen mukaiset, yleisesti ilmaistut tiedot sinämuotoiseksi tekstiksi. Esimerkiksi jos alkuperäisessä tekstissä todettiin, että "päivätoimintaan kuuluu ruokapalvelu", niin meidän versiossa kerrotaan, että "päivätoiminnassa voit ruokailla". Vammaispalveluista kertovissa teksteissä yleisesti käytetyn passiivimuodon "palvelua haetaan sosiaalivirastosta" sijaan muutimme samalla oman tekstimme selkokirjoitusohjeiden mukaisesti aktiivimuotoon "voit hakea palvelua". Selkokirjoittamisessa pyritään välttämään abstrakteja ilmaisuja ja sen sijaan puhumaan asioista konkreettisesti. Terveystieteiden sijaan pyrimme ilmaisemaan asian konkreettisemmin puhumalla terveyskeskuksesta. Kuljetuspalvelun kohdalla emme puhu julkisista liikennevälineistä, vaan linja-autosta. Mietimme myös, millä tavoin pitkiä tai monimutkaisia sanoja voisi ilmaista selkeämmin niin, että asia kuitenkin välittyy oikein. Kun esimerkiksi asuntoon asennettavien laitteiden kohdalla puhuttiin alun perin hälytinjaestelmien asentamisesta, niin oppaassamme puhutaan erilaisista hälyttimistä.

Pohdimme vammaisuus sanan käyttöä ja merkityksiä. Mielestämme "vammainen" kuulostaa ihmistä liian kokonaisvaltaisesti määrittävältä termiltä, sillä vamma on yksi osa ihmistä ja lisäksi eri ihmisillä on eriasteisia ja erityyppisiä vammoja. Sen vuoksi vaikeavammaisuuden sijaan puhuimme mieluummin vaikeasta vammasta tai sairaudesta. Sosiaaliviraston internetsivuilla sanottiin tulkkipalveluista: "Palvelu on tarkoitettu vaikeavammaiselle henkilölle, joka on vaikeasti kuulovammainen, vaikeasti kuulo-näkövammainen tai puhevammainen. Tarkoitettu henkilölle, joka ei tule ymmärretyksi tai kykene kommunikoidaan puheella muiden ihmisten kanssa ilman kohtuuttomia vaikeuksia." Selko-oppaaseen kirjoitimme asiasta näin: "Sinulla on oikeus saada tulkkauspalveluita, jos vaikean vamman takia sinua ei helposti ymmärretä tai et pysty puhumaan muiden kanssa ilman suuria vaikeuksia." Helsingin vammaispalveluoppaassa puolestaan kerrotaan tulkkaustuntimäärät sen perusteella, onko kyseessä puhevammainen tai kuulo-näkövammainen. Tekemässämme oppaassa puolestaan selostamme tuntimäärien erot sen mukaan, onko henkilöllä puhevamma vai kuulo-näkövamma.

Opasta varten olemme itse kirjoittaneet selkokielellä lyhyesti lain määrärahasidonnaisista palveluista: kuntoutusohjaus, sopeutumisvalmennus, päivittäisissä toiminnoissa tarvittavat apuvälineet, koneet ja laitteet, ylimääräiset vaatekustannukset ja ruokavaliokorvaus. Lisäksi käymme läpi erityisen järjestämisvelvollisuuden mukaiset palvelut: kuljetuspalvelut ja niihin liittyvä saattajapalvelu, palveluasuminen, päivätoiminta, tulkkipalvelu, henkilökohtainen avustaja, asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet. Kelan ja Selkokeskuksen (2010) julkaisemista selkoesitteistä olemme muokaten kopioineet tietoa eläkkeensaajan asumistuesta, eläkkeensaajan hoitotuesta, 16 vuotta täyttäneen vammaistuesta ja ruokavaliokorvauksesta. Lisäksi liitimme oppaaseen SPR:n, kaupungin ja seurakunnan yhteisen ystävätoiminnan selkokielen kuvauksen ja yhteystiedot. Tilaustyön näkökulmana oli siis vastata nimenomaan kyseisen toimipaikan tarpeisiin ja räätälöidä heille sopiva opas, jossa on yhteystiedot heidän oman lähialueensa toimijoihin. Vammaispalveluyksikkö sai siis monipuolisemman ja laajemman palveluista ja etuuksista kertovan kansion kuin mitä on tämän opinnäytetyön liitteenä. Selkokirjoittamisen yleisempänä näkökulmana on kertoa selkokielellä vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja niiden hakemisesta Helsingissä (liite 1).

9.5 Selko-oppaan taitto ja typografia

Selkojulkaisun laatimisesta on olemassa erilaisia ohjeistuksia. Selko-oppaan ulkoasun suunnittelussa noudatimme ILSMH:n Tee se helpoksi -ohjeita. ILSMH European Associationin Tee se helpoksi -ohjeissa annetaan kirjoittamisen lisäksi suosituksia myös julkaisun taitosta, sillä oikeantyyppinen taitto on tärkeää luettavuuden kannalta. Mietimme jo kirjoittamisen aikana joitain taittoon liittyviä asioita. Pohdimme sitä, kuinka pitkäksi olisi hyvä jättää rivin pituus. Päädyimme suhteellisen lyhyeen rivitykseen, koska mielestämme teksti oli näin helpompi hahmottaa. Huomasimme erilaisiin selkokirjoihin ja -lehtiin tutustuessamme, että käytännöt rivityksen suhteen olivat hyvin vaihtelevia. Oppaamme lauseista tuli sen verran pitkiä, ettemme pystyneet asettamaan yhtä lausetta yhtä riviä kohden. Sen sijaan pyrimme noudattamaan ohjetta, jonka mukaan lauseet kannattaa jakaa osiksi niin, että rivitys muodostuu luontevaksi ja lukemista / ymmärtämistä helpottavaksi.

Suosittelun mukaan oppaamme on laadittu mustalla tekstillä valkoiselle paperille, koska tumma teksti vaalealla pohjalla ilman taustakuvia on helpoimmin luettavissa. Lisäksi pelkistimme tekstin ulkoasua käyttämällä kahta selkeää kirjasintyyppiä: otsikoissa Arial ja leipätekstissä Times New Roman. Käytimme isoa kirjasinkokoa: otsikoissa 16 ja leipätekstissä 14. Asettelimme oppaan tekstin siten, etteivät lauseet katkenneet kesken sivunvaihdon. Samoin kirjoitimme kokonaisia sanoja emmekä käyttäneet tavuviivoja. Emme tasoittaneet oikeanpuolista marginaalia eli jätimme oikean reunan epätasaiseksi, jotta teksti olisi helpommin luettavaa.

Tee se helpoksi -ohjeiden mukaan valokuva on usein ihanteellinen tapa välittää tietoa, varsinkin silloin, kun kyseessä on lukijan oma kotipaikkakunta. Pelkkä osoite ei merkitse niin paljoa kuin valokuva kyseisestä paikasta, jonka lukija pystyy tunnistamaan. (ILSMH European Association 1998.) Kaikkia oppaassa selostamiamme palveluita ja etuuksia haettiin joko sosiaalivirastosta tai Kelasta. Tämän vuoksi päätimme liittää oppaaseen myös valokuvat kyseisen alueen sosiaalivirastosta ja Kelasta. Valokuvien alla on paikan yhteystiedot ja aukioloajat. Lisäksi oppaassa on kartta, josta selviää matkareitti, jota pitkin vammaispuolustuksen yksiköstä pääsee hoitamaan asioita lähialueen Kelan ja sosiaaliviraston toimipisteisiin.

9.6 Asiatietojen tarkistaminen, itsearviointi ja palautteen saaminen

Tekstin tarkistamisvaiheessa selkokielen kirjoittamisohjeiden mukaan teksti käydään huolella läpi ja sitä parannellaan tarpeen mukaan. Me kirjoitimme tekstiä sekä itsenäisesti että yhdessä ja kommentoimme jatkuvasti toistemme kirjoittamista. Kun teksti vihdoinkin vastasi meidän näkemystämme selkokielisestä vammaispuolustusta, siirryimme tarkistusvaiheeseen. Meidän kohdallamme tarkistusvaihe tarkoitti joidenkin vammaispuolustusta koskevien faktojen tarkistamista sosiaalivirastosta, jotta selkoversiossa ei olisi meidän tulkinnasta johtuvia asiavirheitä.

Mielestämme oppaasta muodostui selkeä ja helppolukuinen tietopaketti, jota voimme hyödyntää jatkossa muissakin vammaispalveluista tietoa tarvitsevilla toimipaikoissa. Eräänä puutteena osallisuuden kannalta voidaan nähdä se, ettemme osallistuttaneet tekstin tekemiseen niin sanottuja kohdelukijoita, joille opas oli suunnattu. Käytännössä tämä olisi ollut vaikeasti toteutettavissa eikä se ollut tilaajan alkuperäinen ajatus, joten päädyimme pitämään kohdelukijoina ensisijaisesti vammaispalveluyksikön asukkaita ja henkilökuntaa, mutta heidän lisäksi pyrimme suunnittelemaan oppaan tekstin myös yleisemmin selkokielestä hyötyville soveltuvaksi. Kohdelukijoiden osallisuuden puuttumisen itse kirjoitusprosessista pyrimme korvaamaan painottamalla asiakkaan näkökulmaa tekstin laatimisessa.

Vammaispalveluista ja -etuuksista kertovaa selkokielistä opasta oli kauan kaivattu vammaispalveluasumisen toimipaikassa, joka sai käyttöönsä laatimamme kansion. Saamamme palaute henkilökunnalta ja asiakkailta oli hyvin myönteistä ja opasta pidettiin tarpeellisena työvälineenä. Erityisesti pidettiin siitä, että toimitimme oppaan myös sähköisessä muodossa, jolloin henkilökunta voi tarvittaessa helposti päivittää sen tietoja. Eräänä kehittämisehdotuksena mainittiin, että kansion liitteenä voisi olla myös kaikki tarvittavat Kelan lomakkeet, jolloin varmistuisi se, että kyseessä on juuri oikea lomake. Kyseinen vammaispalveluasumisen toimipaikka ilmoitti ottavansa laatimamme selko-oppaan mukaan uuden työntekijän perehdytykseen sekä uuden asukkaan vastaanottoon. Tavoitteemme siis toteutui: opas soveltuu sekä asiakkaiden että henkilökunnan käyttöön.

10 AMMATILLINEN KASVU JA SELKOKIELI TIETO-TAITONA

Selkokielestä löytyi punainen lanka meidän sosionomiopinnoillemme. Selkokielen eri mahdollisuuksiin perehtymisestä muodostui sellainen tieto-taitoperusta, jolle on käyttöä myös jatkossa. Selkokieleen liittyvien viestinnällisten ja ohjauksellisten valmiuksien lisäksi opimme tuntemaan sosiaalityön palvelujärjestelmää vammaispalveluiden osalta. Lisäksi saimme uutta näkökulmaa tarkastella vammaispolitiikan taustalla olevia arvoja ja ihmisoikeuksien toteutumiseen liittyviä yhteiskunnallisia valintoja. Työelämän tarpeisiin vastaavan tuotteen (selko-oppaan) ja toiminnon (selkoryhmän) suunnittelun ja toteuttamisen kautta harjaannuimme kehittävän ja luovan työotteen käytössä.

Sosiaalialalla työtä tehdään yhdessä toisten kanssa ja yhteistyön sujuvuus vaikuttaa työssä jaksamiseen merkittävästi. Opinnäytetyön kautta saimme kokemusta työparin kanssa työskentelystä ja laajemman työkokonaisuuden toteuttamisen itsenäisestä hallinnasta. Työparin kanssa työskentelyssä oli läsnä yhdessä tekemisen voima ja haasteet: yhdessä ideointi ja suunnittelu, työnjaosta ja aikatauluista sopiminen, ongelmanratkaisu- ja kompromissitaidot, itsen ja toisen johtaminen ja motivointi. Selkokielen kirjoittamisessa meille oli paljon hyötyä siitä, että saatoimme yhdessä pohtia eri vaihtoehtoja ja hioa tekstiä. Selkoryhmän ohjaamisessa työparityöskentely mahdollisti sen, että saatoimme keskustella tekemistämme havainnoista ja tulkinnoista sekä saada avointa ja rehellistä palautetta omasta ohjaamistylistämme.

Sekä selkokielen kirjoittamisessa että selkoryhmän ohjaamisessa kirjoittaja / ohjaaja keskittyy entistä tietoisemmin ottamaan vastuuta asiakkaan yhdenvertaisesta kohtaamisesta ja tulee siten tietoisemmaksi omien valintojensa merkityksestä. Asioiden ilmaiseminen selkokielellä haastaa ajattelemaan tarkemmin ja kohdistetummin. Selkokielen käyttäminen vaatii pilkkomaan tietoa osiin, järjestelemään informaatiota sekä selvittämään käsiteltävien asioiden yhteyksiä ja taustoja. Monimutkaisten asiakokonaisuuksien ilmaiseminen konkreettisesti ja arkielämän tuttuja ilmaisuja käyttäen on haastavampaa kuin miltä se pintapuolisesti näyttää. Selkokieli voi osaltaan mahdollistaa asiakaslähtöisen työotteen. Viestin vastaanot-

tajan ajattelu tulee keskiöön, sillä viesti räätälöidään vastaanottajan tarpeiden mukaiseksi. Selkoryhmä voi parhaimmillaan luoda puitteet sellaiselle yhteiselle kokemiselle, joka vahvistaa jäsentensä itseilmaisua ja toimintamahdollisuuksia.

Sosiaalialan ammattieettisten ohjeiden mukaan sosiaalialan työn tavoitteena on ihmisoikeuksien puolustaminen, asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja asiakkaan osallisuuden tukeminen. Sosiaalialan ammatillisuuteen kuuluu asiakkaan tilanteeseen vaikuttavien eri ratkaisuvaihtoehtojen etujen, haittojen ja seurauksien selvittäminen, jotta asiakas voi tehdä omat ratkaisunsa. Tavoitteena on parantaa asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Asiakkaan osallisuus mahdollistuu vain, jos hänellä on riittävästi oikeaa tietoa oikeuksista, lain mukaan hänelle kuuluvista etuuksista ja palveluista. (Talentia 2005, 7–8, 14.)

Laajasti ajateltuna selkokielen periaatteita voi hyödyntää aina, kun haluaa varmistaa viestinsä perille menon ja selittää asiansa huolellisesti. Sosiaalialan ohjaus- ja neuvontatyössä selkokielineen vuorovaikutus on tarpeellista, kun selitetään sosiaalialan palveluita ja etuuksia tai ollaan tekemisissä stressaantuneiden asiakkaitten kanssa. Pelkkä asiantieto-osaaminen ei riitä, sillä ilman vuorovaikutuksellista osaamista ja eettisesti kestävästä kohtaamisesta asiat eivät etene. Selkokielen periaatteista on paljon apua: asiat tulevat sujuvammin hoidetuiksi, kun asiakas konkreettisesti ymmärtää, mitä hänen pitää tehdä. Ymmärtäminen puolestaan vähentää turhautumista ja konflikteja. Lisäksi vuorovaikutustilanteesta tulee tasavertaisempi ja selkokielen käyttäminen voi parhaimmillaan mahdollistaa asiakkaan todellisen kohtaamisen. Selkokielestä on hyötyä työskennellessä erilaisten asiakasryhmien kanssa. Väestön ikääntymisen ja monikulttuurisuuden myötä selkokielineen viestinnän merkitys korostuu. Selkokielineen materiaalin tuottamiselle on laajemminkin tarvetta yhteiskunnassa.

LÄHTEET

Euroopan parlamentti 2010. Vammaisten oikeudet eivät ole harkinnanvaraisia! Viitattu

29.6. 2010 Saatavissa:

http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/047-69398-053-02-09-908-20100223STO69397-2010-22-02-2010/default_fi.htm

Haarni, Ilka 2006. Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Helsinki: Stakes

Helsingin kaupungin vammaispalveluopas 2008. Viitattu 18.8.2010 Saatavissa:

http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/b6b41b004a176e2c954ffd3d8d1d4668/vammaispalveluopas_080402.rtf?MOD=AJPERES

Hintsala, Susanna 1997. Tuettua vuorovaikutusta: selkoryhmän ohjaajan opas. Helsinki: Kehitysvammaliitto

IFLA - International Federation of Library Association and Institutions 2010. Professional Reports, No. 120. Guidelines for easy-to-read materials. Viitattu 17.6.2010 Saatavissa: <http://www.ifla.org/files/hq/publications/professional-report/120.pdf>

ILSMH European Association 1998. Tee se helpoksi. Viitattu 14.8.2010 Saatavissa: <http://www.cs.tut.fi/~jkorpela/helpoksi.html>

Kartio, Johanna 2009. Selkoryhmät. Teoksessa Johanna Kartio (toim.) Selkokieli ja vuorovaikutus. Helsinki: Kehitysvammaliitto

Kaski, Markus, Manninen, Anja ja Pihko, Helena 2009. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY

Kelan selkoesite 2010. Terveys ja kuntoutus. Kansaneläkelaitos

Kelan vammaisestuuksilasto 2009. SVT Sosiaaliturva 2010. Kansaneläkelaitos, tilastoryhmä, Helsinki. Viitattu 20.10.2010 Saatavissa:
[http://www.kela.fi/it/kelasto/kelasto.nsf/alias/Vamm_09_pdf/\\$File/Vamm_09.pdf?OpenElement](http://www.kela.fi/it/kelasto/kelasto.nsf/alias/Vamm_09_pdf/$File/Vamm_09.pdf?OpenElement)

Kulkki-Nieminen, Auli 2010. Selkoistettu uutinen. Lingvistinen analyysi selkotehtin erityispiirteistä. Tampereen Yliopistopaino

Kuosma, Tapio 2009. Uudistettu vammaispalvelulaki. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. Livres Belles-Lettres

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.
Viitattu 8.4.2010. Saatavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>

Leskelä, Leela 2006. Yhteisymmärrystä rakentamassa. Tapaustutkimus epäsymmetrisestä keskustelusta. Teoksessa Antti Teittinen (toim.) Vammaisuuden tutkimus. Helsinki: Yliopistopaino

Linnakangas, Ritva, Suikkanen, Asko, Savtschenko, Victor & Virta, Lauri (toim.) 2006. Uuden alussa vai umpikujassa? Vammaiset matkalla yhdenvertaiseen kansalaisuuteen. Helsinki: Stakes

Miettinen, Sonja 2010. Vammaisuutta kuvaamassa. Maailman terveysjärjestön toimintakykylokitukset vammaisuutta koskevan tiedon tuottamisen käytäntönä. Teoksessa Antti Teittinen (toim.) Pois laitoksista!: vammaiset ja hoivan politiikka. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press

- Peltomaa, Marianne 2006. Selkokirjatyöryhmän taival. Teoksessa Leealaura Leskelä ja Hannu Virtanen (toim.). Toisin sanoen: selkokielen teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Kehitysvammaliitto
- Pietilä, Jyrki 2009. Selkokieli on demokraattinen oikeus. Tesso 6/09. Viitattu 16.6.2010 <http://dialogi.stakes.fi/FI/tesson+arkisto/tesso6/sivu/42.htm>
- Repo, Marjo 2006. Vammaisuus eri näkökulmista. Teoksessa Marita Malm, Marja Matero, Marjo Repo ja Eeva-Liisa Talvela. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. WSOY
- Repo, Marjo ja Talvela, Eeva-Liisa 2006. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja etuudet. Teoksessa Marita Malm, Marja Matero, Marjo Repo ja Eeva-Liisa Talvela. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. WSOY
- Räty, Tapio 2010. Vammaispalvelut. Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö. Helsinki: Kynnys
- Sainio, Ari 2000. Selkokieli Suomessa. Teoksessa Ari Sainio (toim.) Teksti, joka rakastaa lukijaansa 2000. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu
- Sainio, Ari ja Rajala, Pertti 2002. Ohjeita selkokirjoittajille. Teoksessa Hannu Virtanen (toim.) Selko-opas. Tampere: Tammer-Paino
- Selkokeskus i.a. Selkokielen määritelmä. Viitattu 2.5.2010 Saatavissa: <http://papunet.net/selkokeskus/teoriaa/maaritelma.html>
- Sinervuo, Veli-Pekka 2010. Selkeämpää kieltä kiitos. Ketju 1/2010

STM – Sosiaali- ja terveysministeriö 2009. Vammaispalvelulaki uudistui 1.9.2009. Viitattu 2.5.2010 Saatavissa:

http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/lainsaadanto/vammaiset.

STM - Sosiaali- ja terveysministeriö 2006. Hallitus antoi eduskunnalle vammaispoliittisen selonteon. Viitattu 14.11.2010. Saatavissa:

<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1283411>

STM – Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelun järjestämisvastuu siirtyy kunnilta Kelalle syyskuun alussa. Viitattu 1.6. 2010

Saatavissa: <http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/view/1489697>

Talentia 2005. Arki, arvot, elämä, etiikka – Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry

VAMPO – Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu

2010:4. Helsinki. Viitattu 28.8.2010 Saatavissa:

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12157.pdf

VANE - Valtakunnallinen vammaisneuvosto i.a. VAMPO - Suomen vammaispoliittinen ohjelma. Viitattu 14.11.2010. Saatavissa:

http://www.vane.to/vampo_etusivu.html

Vehmas, Simo 2005. Vammaisuus: johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus

VIKE – Vammaisten Ihmisoikeuskeskus 2010. Kotikuntalakiesitys uhkaa YK:n vammais-sopimuksen ratifiointia. Tiedote 12.5.2010. Viitattu 29.6.2010 Saatavissa:

<http://www.kynnys.fi/content/view/677/185/>

Virtanen, Hannu 2004. Selkokieli - osa vammaisten tasa-arvoa. Tutka 10.9.2004. Viitattu 12.6. 2010 http://www.verkkotutka.fi/vanha/juttu_juttu=4724

Virtanen, Hannu 2006. Selkokirjoista selkokieleen, tapahtui vuosina 1981-1990. Teoksessa Leealaura Leskelä ja Hannu Virtanen (toim.). Toisin sanoen: selkokielen teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Kehitysvammaliitto

Virtanen, Hannu 2009. Selkokielen käsikirja. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opik

LIITE Selko-opas: vammaispalvelulain mukaiset palvelut

Selko-opas: Vammaispalvelulain mukaiset palvelut

Voit hakea

vammaispalvelulain palveluja,
jos sinulla on vamman tai sairauden takia
suuria vaikeuksia selviytyä
tavallisista arjen toimista.

Sinulla on oikeus saada
välttämättä tarvitsemasi palveluja,
jos sinulla on vaikea vamma tai sairaus.
Nämä palvelut kunnan on järjestettävä:
palveluasuminen,
henkilökohtainen apu,
asunnon muutostyöt,
kuljetuspalvelut,
asuntoon kiinteästi asennettavat
välineet ja laitteet,
päivätoiminta
ja tulkkauspalvelut (haetaan Kelasta).

Voit myös hakea palveluita,
joiden saaminen riippuu siitä,
miten paljon kunnalla on
niihin rahaa.

Tällaisia palveluja ovat:
päivittäisestä toiminnasta
suoriutumisessa tarvittavat välineet,
koneet ja laitteet,
kuntoutusohjaus (terveydenhuollon kautta),
sopeutumisvalmennus,
ylimääräiset vaatekustannukset ja
ruokavaliokorvaus (haetaan Kelasta).

Palvelusuunnitelma

Sinulla on oikeus
palvelusuunnitelmaan.
Palvelusuunnitelmaan
kirjoitetaan tietoja
vammastasi tai sairaudestasi,
kyvystäsi toimia ja
tarvitsemistasi palveluista.

Sosiaalityöntekijä miettii
yhdessä sinun
ja tarvittaessa perheesi
tai muiden sinua auttavien ihmisten kanssa,
minkälaisia palveluja tarvitset.

Palvelujen tarkoitus on
tukea itsenäistä elämääsi.

Voit kertoa omista toiveistasi
ja tarpeistasi.

Jokaisesta palvelusta
tehdään päätös erikseen.
Suunnitelmaan kootaan tiedot
palvelujen vastuuhenkilöistä.
Palvelusuunnitelmaan
tarvitset mukaan
lääkäriltä todistuksen
sairaudestasi tai vammastasi.

Voit hakea palvelua
oman asuinpaikkasi
vammainen sosiaalityön
toimistosta.

Osoite on:

Vammaispalveluhakemuksen
voit tulostaa
sosiaaliviraston internetsivuilta:
sosiaalivirasto > lomakkeet
> vammaispalvelut.

Palveluasuminen

Sinulla on oikeus
palveluasumiseen,
jos vammasi tai sairautesi
vuoksi tarvitset paljon
apua päivän askareissa.
Et kuitenkaan tarvitse
jatkuvaa laitoshoidoa.

Palveluasumiseen kuuluu
asunto ja asumiseen
kuuluvat palvelut.
Voit saada apua
erilaisissa asioissa kuten
liikkumisessa, pukeutumisessa,
puhtauden hoidossa, siivouksessa
ja ruoan tekemisessä.

Palveluasumiseen kuuluvat palvelut
ovat sinulle ilmaisia.
Maksat palveluasumisesta
vuokran, ruoan ja
muut elämiseen kuuluvat menot.

Tarvitset lääkäriltä
todistuksen vammastasi

tai sairaudestasi.
Sosiaalityöntekijä tekee
päätöksen siitä,
tarvitsetko palveluasumista.

Voit hakea palveluasumista
oman asuinpaikkasi
vammaisten sosiaalityön
toimistosta.

Osoite on:

Vammaispalveluhakemuksen
voit tulostaa
sosiaaliviraston internetsivuilta:
sosiaalivirasto > lomakkeet
> vammaispalvelut

Hakemista varten tarvitset
lääkäriltä todistuksen ja
pyydettyäessä toimintaterapeutin tai
fysioterapeutin lausunnon sekä
vammaispalveluhakemuksen.

Henkilökohtainen apu

Sinulla on oikeus
saada henkilökohtaista apua.

Henkilökohtainen apu
tarkoittaa sitä,
että voit saada avustajan
työhön, opiskeluun,
harrastuksiin ja
päivittäisiin toimiin
kotiin ja kodin ulkopuolelle.

Työhön, opiskeluun
ja päivittäisiin toimiin
voit saada apua
niin paljon kuin
sinulle on tarpeellista.

Tämän lisäksi voit saada apua
harrastuksiin, asioiden hoitamiseen
ja ihmisten tapaamiseen
30 tuntia kuukaudessa
tai enemmän.

Voit saada henkilökohtaista apua,
jos pystyt itse kertomaan
minkälaista apua tarvitset
ja kuinka apu toteutetaan.
Henkilökohtaisen avustajan
tarkoitus ei ole hoitaa sinua,
vaan auttaa sinua osallistumaan

ja toteuttamaan omia valintojasi.

Tarvitset lääkäriltä todistuksen,
johon on kirjoitettu,
miten pysyvän haitan
vammasi tai sairautesi
on aiheuttanut.

Sosiaalityöntekijä miettii
yhdessä sinun
ja tarvittaessa perheesi
tai muiden sinua auttavien ihmisten kanssa,
tarvitsetko henkilökohtaista avustajaa.
Sosiaalityöntekijä tekee päätöksen siitä,
kuinka monta tuntia viikossa
voit saada henkilökohtaista apua.

Henkilökohtainen apu
on sinulle ilmaista.
Valitset itse avustajan,
jolle sosiaalivirasto maksaa palkan.

Avustajan löytämisessä sinua auttavat
Helsingin Invalidien Yhdistys
numerossa 09 - 7206 240
ja työvoimatoimiston palvelu
numerossa 010 194 907

Avustajakeskus Sentteri ry neuvoo
numerossa 045 7732 4381.

Voit hakea henkilökohtaista apua
oman asuinpaikkasi
vammainen sosiaalityön
toimipisteestä.

Osoite on:

Vammaispalveluhakemuksen
voit tulostaa
sosiaaliviraston internetsivuilta:
sosiaalivirasto > lomakkeet
> vammaispalvelut.

Asunnon muutostyöt

Sinulla on oikeus
saada asuntoosi muutoksia,
jos asunnossa liikkuminen
tai toimiminen
on sinulle erityisen vaikeaa
vamman tai sairauden vuoksi.
Muutostöiden tarkoituksena
on poistaa esteitä
ja muuttaa asuntoa
sinulle paremmin sopivaksi.

Voit saada apua
kynnysten poistamiseen,
luiskien tekemiseen
ja ovien leventämiseen,
jotta pääset paremmin liikkumaan.
Asunnon muutostöinä
voit myös hakea
kylpyammeen poistamista
ja suihkutilan rakentamista
sekä tukikahvojen kiinnittämistä.

Tarvitset lääkäriltä todistuksen,
johon on kirjoitettu,
miten pysyvän haitan
vammasi tai sairautesi
on aiheuttanut.
Lisäksi tarvitset toimintaterapeutin
tai fysioterapeutin lausunnon.

Sosiaalityöntekijä miettii
yhdessä sinun kanssasi,
mitä muutoksia
asunnossasi eniten tarvitset.
Asunnon täytyy olla vakituinen kotisi
etkä ole laitoshoidossa.

Sosiaalityöntekijän päätöksen jälkeen rakennusmestari valitsee rakentajan, joka tekee muutostyöt. Muutostyöt ovat sinulle ilmaisia.

Voit hakea asuntoosi muutostöitä oman asuinpaikkasi vammaisten sosiaalityön toimipisteestä. Osoite on:

Vammaispalveluhakemuksen voit tulostaa sosiaaliviraston internetsivuilta: sosiaalivirasto > lomakkeet > vammaispalvelut > vammaispalveluhakemus.

Hakemista varten tarvitset lääkäriltä todistuksen, toimintaterapeutin tai fysioterapeutin lausunnon ja vammaispalveluhakemuksen.

Tulkkauspalvelu

Sinulla on oikeus

saada tulkkaukspalveluita,
jos vaikean vamman takia
sinua ei helposti ymmärretä
tai et pysty puhumaan
muiden kanssa
ilman suuria vaikeuksia.

Voit saada tulkin apua
työhön, opiskeluun,
asioimiseen, osallistumiseen
ja vapaa-ajan menoihin.
Opiskeluun saat tulkin apua,
niin paljon kuin tarvitset.

Jos sinulla on
vaikea kuulovamma
tai puhevamma,
voit saada tulkkauksta
180 tuntia vuodessa
tai enemmän.

Jos sinulla on
vaikea kuulo-näkövamma
voit saada tulkkauksta
360 tuntia vuodessa
tai enemmän.

Tarvitset lääkäriltä todistuksen

vammastasi, jonka takia
haet tulkkipalvelua.
Jos haet tulkkiä opiskeluun,
niin tarvitset myös
todistuksen opiskelusta.
Tulkkipalvelu on
sinulle ilmaista.
Voit kysyä tulkkauspalvelusta
Kelan numerosta
020 63 42 802.

Kelan internetsivuilta
www.kela.fi
löydät lisätietoa
ja voit täyttää
hakemuslomakkeen.
Hakemuksen voit
lähettää postitse
tai viedä lähimpään
Kelan toimistoon.

Kuljetuspalvelu

Sinulla on oikeus kuljetuspalveluun,
jos et voi käyttää esimerkiksi
tavallista linja-autoa
vaikean vamman tai sairauden vuoksi.

Matkan kuljet inva-autolla
tai tavallisella taksilla.

Voit saada kuljetuspalvelua
työ- ja opiskelumatkoihin.

Lisäksi voit tilata
harrastuksiin ja muuhun
vapaa-ajan toimintaan
18 yhteen suuntaan
vievää kuljetusta kuukaudessa.

Vapaa-ajalla voit matkustaa
Helsingin lisäksi
Espooseen, Vantaalle,
Kauniaisiin ja Sipooseen.

Saat matkakortin,
jolla maksat kuljettajalle
kertalipun hinnan.
Palvelua ei ole tarkoitettu
sellaisiin matkoihin,
jotka liittyvät terveyden hoitoon
tai kuntoutukseen.

Tarvitset lääkäriltä
todistuksen vammastasi,
jonka takia haet kuljetuspalvelua.
Lisäksi tarvitset

opiskelu- tai työtodistuksen,
jos haet niihin kuljetusta.

Voit hakea kuljetuspalvelua
oman asuinpaikkasi
vammainen sosiaalityön
toimistosta.

Osoite on:

Vammaispalveluhakemuksen
voit tulostaa
sosiaaliviraston internetsivuilta:
sosiaalivirasto > lomakkeet
> vammaispalvelut

Voit tilata kuljetuksen
numerosta 09 - 231 23 000,
kun olet palvelun asiakas.

Saattajapalvelu

Sinulla on mahdollisuus
saada saattajapalvelua.
Voit saada saattajan
kuljetuspalvelun mukaan,
jos tarvitset niin paljon apua,
ettei kuljettajan apu riitä.

Voit saada saattajan
arkipäivinä kello 8-17.

Voit saada saattajan
myös kello 7,
jos sovit ajan erikseen.

Sinun tulee tilata
saattaja viimeistään
edellisenä päivänä.

Voi käydä saattajan kanssa
esimerkiksi pankissa.
Saattajan kanssa et voi käydä
terveyskeskuksessa tai sairaalassa.

Saattaja voi auttaa sinua
ulkovaatteiden pukemisessa
ja huolehtia apuvälineesi
mukaan tulemisesta.

Voit käyttää
saattajan avulla
julkisia liikennevälineitä,
esimerkiksi palvelulinjoja.

Voit hakea saattajapalvelua
oman asuinpaikkasi
vammaisten sosiaalityön

toimistosta.

Osoite on:

Vammaispalveluhakemuksen

voit tulostaa

sosiaaliviraston internetsivuilla:

sosiaalivirasto > lomakkeet

> vammaispalvelut

Asuntoon kiinteästi asennettavat välineet ja laitteet

Sinulla on oikeus saada asuntoosi
sellaisia välineitä ja laitteita,
jotka auttavat sinua liikkumaan,
pitämään yhteyttä muihin ihmisiin
ja selviytymään päivittäisistä asioista.

Asuntoosi asennettavien
välineiden ja laitteiden
tarkoituksena on tukea
itsenäistä elämää
omassa asunnossasi.

Voit saada asuntoosi
sähköisen ovenavauksen,
nostolaitteen tai porrashissin.

Jos sinulla on kuulovamma,
voit saada erilaisia hälyttimiä
ja tekstipuhelimen.

Lisäksi voit saada
erilaisia turvalaitteita.

Tarvitset lääkäriltä todistuksen,
johon on kirjoitettu,
miten pysyvän haitan
vammasi tai sairautesi
on aiheuttanut.

Lisäksi tarvitset toimintaterapeutin
tai fysioterapeutin lausunnon.

Sosiaalityöntekijä miettii
yhdessä sinun kanssasi
minkälaisia laitteita ja välineitä
sinä eniten tarvitset.

Asennettavat laitteet ja välineet
ovat sinulle ilmaisia.

Sosiaalityöntekijän päätöksen jälkeen
rakennusmestari tekee suunnitelman
apuvälineistä ja hoitaa
tarvittavat lupa-asiat.

Jos sinulla on kuulovamma,
kuntoutusohjaaja tekee

suunnitelman hälyttimistä.

Voit hakea apuvälineitä
oman asuinpaikkasi
vammainen sosiaalityön
toimistosta.

Osoite on:

Vammaispalveluhakemuksen
voit tulostaa
sosiaaliviraston internetsivuilta:
sosiaalivirasto > lomakkeet
> vammaispalvelut
> vammaispalveluhakemus.

Päivätoiminta

Sinulla on oikeus
osallistua päivätoimintaan,
jos asut yksittäisessä asunnossa
tai palvelutalossa.

Vammasi tai sairautesi takia et pysty
osallistumaan työtoimintaan.

Päivätoiminta tarjoaa sinulle
mielekästä ja säännöllistä
tekemisestä arkipäivinä.

Päivätoiminnassa voit ruokailla,
tavata muita ihmisiä,
opetella arkielämän taitoja,
osallistua erilaiseen toimintaan,
kerhoihin, retkiin ja tapahtumiin.
Päivätoiminta on sinulle ilmaista.
Maksat vain ruoka- ja matkakulut.

Tarvitset lääkäriltä todistuksen
vammastasi tai sairaudestasi.
Sosiaalityöntekijä miettii
yhdessä sinun
ja päivätoiminnan kanssa,
minkälainen toiminta sinulle sopii.

Voit hakea päivätoimintaa
oman asuinpaikkasi
vammaisten sosiaalityön
toimistosta.
Osoite on:

Vammaispalveluhakemuksen
voit tulostaa
sosiaaliviraston internetsivuilta:
sosiaalivirasto > lomakkeet
> vammaispalvelut
> vammaispalveluhakemus.

Päivittäisissä toiminnoissa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet

Sinulla on mahdollisuus saada apuvälineitä liikkumiseen, viestintään ja muuhun arkielämän toimintaan. Välineiden tarkoituksena on auttaa sinua tekemään itsenäisesti erilaisia asioita kotona, työssä, opiskelussa ja vapaa-ajalla.

Voit saada apua esimerkiksi auton, invalidimopon, kolmipyöräisen polkupyörän tai auton lisälaitteiden hankkimiseen.

Voit saada apuvälineitä helpottamaan liikkumista, ihmisten kanssa asioimista tai sinulle sopivia kodinkoneita.

Voit saada välineet ja laitteet käyttöösi ilmaiseksi,

jolloin palautat ne,
kun et enää tarvitse niitä.
Jos saat välineet omaksi, niin
maksat niiden hinnasta puolet.

Tarvitset lääkäriltä todistuksen
vammastasi tai sairaudestasi.
Lisäksi tarvitset lausunnon
toimintaterapeutilta tai kuntoutusohjaajalta.
Sosiaalityöntekijä miettii
minkälaisia apuvälineitä
eniten tarvitset
ja neuvo sinua niiden hankkimisessa.

Voit hakea apuvälineitä
oman asuinpaikkasi
vammaisten sosiaalityön
toimistosta.

Osoite on:

Vammaispalveluhakemuksen
voit tulostaa
sosiaaliviraston internetsivuilta:
sosiaalivirasto > lomakkeet
> vammaispalvelut
> vammaispalveluhakemus.

Kuntoutusohjaus

Sinulla ja sinulle läheisillä ihmisillä on mahdollisuus saada kuntoutumiseen liittyvää neuvontaa ja ohjausta.

Kuntoutusohjauksen tarkoituksena on parantaa mahdollisuuksiasi toimia ja osallistua.

Kuntoutusohjaus kuuluu lääkinnälliseen kuntoutukseen, joten voit kysyä lisää Kuntoutusyksikkö Koskelan sairaalan puhelinnumerosta 09 310 509 70. Sosiaalivirastosta voit kysyä tietoa eri palveluista ja hakea palvelusuunnitelmaa.

Sopeutumisvalmennus

Sinulla ja sinulle läheisillä ihmisillä on mahdollisuus saada apua vamman tai sairauden aiheuttamiin arkielämän haittoihin.

Sopeutumisvalmennuksen tarkoituksena on tukea sinua säilyttämään kykysi toimia.

Valmennuskurssilla on muita
samanlaisessa tilanteessa olevia ihmisiä,
joilta voit saada tukea.
Kurssilla voit harjoitella,
miten vamman tai sairauden kanssa
voi tulla toimeen arjessa.

Voit saada myös muuta apua,
kuten ohjausta liikkumisessa,
viittomakielen opetusta,
asumisvalmennusta tai
apua ajokortin suorittamiseen.

Sopeutumisvalmennus
ei maksa sinulle mitään.
Maksat vain kuljetuksista.

Tarvitset lääkäriltä todistuksen
vammastasi tai sairaudestasi.
Sosiaalityöntekijä miettii
yhdessä sinun
ja sinua auttavien ihmisten kanssa,
minkälaista valmennusta
juuri sinä tarvitset.

Voit hakea sopeutumisvalmennukseen
oman asuinpaikkasi

vammaisten sosiaalityön
toimistosta.

Osoite on:

Vammaispalveluhakemuksen
voit tulostaa
sosiaaliviraston internetsivuilta:
sosiaalivirasto > lomakkeet
> vammaispalvelut
> vammaispalveluhakemus.

Ylimääräiset vaatekustannukset

Sinulla on mahdollisuus
hakea rahallista tukea,
jos vammasi tai sairautesi vuoksi
joudut teettämään tai
korjauttamaan vaatteita.
Vaatteesi voivat myös
kulua nopeasti tai tarvitset
esimerkiksi eri paria olevat kengät.

Tarvitset lääkäriltä todistuksen
vammastasi tai sairaudestasi.
Sosiaalityöntekijä päättää,
saatko vaatekorvauksen.
Päätökseen vaikuttaa myös se,

onko kunnalla tähän palveluun rahaa.

Voit hakea tukea
oman asuinpaikkasi
vammainen sosiaalityön
toimistosta.

Osoite on:

Vammaispalveluhakemuksen
voit tulostaa
sosiaaliviraston internetsivuilta:
sosiaalivirasto > lomakkeet
> vammaispalvelut
> vammaispalveluhakemus.

Ruokavaliokorvaus

(LÄHDE: Kelan selkoesite 2010. Terveys ja kuntoutus)

Voit saada korvausta
gluteenittoman ruokavalion
kustannuksiin, jos olet
16 vuotta täyttänyt ja
sairastat keliakiaa.
Keliakiaa sairastava
ei voi syödä ruista,
vehnää tai ohraa
sisältävää ruokaa,

vaan hän noudattaa
erityisruokavaliota.
Korvaus on 21 euroa kuukaudessa (2010).

Tarvitset Kelasta
hakemuslomakkeen.
Lisäksi tarvitset
lääkäriltä todistuksen
sairaudestasi.

Kelan toimistot palvelevat
kaikissa Kelan etuuksiin
liittyvissä asioissa.
Voit selvittää asiasi rauhassa,
kun varaat ajan Kelan toimistosta.

Voit soittaa
numeroon 20 692 211.
Lisää tietoa löydät
Kelan Internet-sivuilta
www.kela.fi
jossa voit täyttää ja tulostaa
hakemuslomakkeen.